SOYUT

AYLIK EDEBİYAT DERGİSİ

SALÂH BİRSEL
METİN ELOĞLU
AFŞAR TİMUÇİN
FERİT EDGÜ
LÜTFİ ÖZKÖK
ILHAN BERK / ORAL TUĞLAN
ATİLLA ÖZKIRIMLI
TOMRİS UYAR
MEMET SÖNMEZ
MEHMET KARABULUT
ALİ YÜCE
FÜSUN ALTIOK
HALİL İBRAHİM BAHAR
ENİS BATUR
BURHAN GÜNEL
OSMAN SERHAT ERKEKLİ
DEMİR ÖZLÜ
GASTON GALLIMARD / BERTAN ONARAN
TUNCER UÇAROL

90

NİSAN 1976 / 10 LİRA

SOYUT

AYLIK EDEBİYAT DERGİSİ

SAYI 90
NİSAN 1976

Sahibi ve sorumlu yönetmeni :
Halil İbrahim Bahar

Yönetim yeri :
Ankara hanı 4/44, Ankara caddesi - İstanbul
Havale ve yazışma :
Halil İ. Bahar
Mithatpaşa caddesi 19/3
Beyazıt-İstanbul

Sayısı 10, altı aylığı 50, yıllığı 100 lira
yabancı ülkelere 180 lira

Dizgi :
Met/Er matbaası, tel: 28 28 90
Baskı :
Ze basımevi

SO
YUT

SAYI: 90 / NİSAN 1976

günlük

•

salâh birsel

14 temmuz 1972

Sıraya girmek:

İnsan sıraya girince hapı yutuyor.

Ama sıraya girmeden de hiçbir yazar sesini duyuramıyor.

17 temmuz

Disraeli.

XIX. yüzyıl İngiltere'sinin bu ünlü başbakanı André Maurois'nın bir kitabına konu olmuş.

Maurois onu olduğu gibi gösteriyor.

Kötü bir romancı.

Lady'lerin eteklerine yapışmış bir salon adamı.

Parlamentoya terlikle gitmeyi alışkanlık haline getirmiş bir hastalık züppesi.

Ama Disraeli yığınların istek ve duygularına açık olmayı biliyor. Bunu ona büyük adamların yaşam öyküleri öğretmiştir. O daha ilk gençliğinde büyük adamların başarısızlık nedenini saptamıştır. Kendini dünyada tek başına sanıp da halkın sesine antenlerini tıkadın mı senin de dürümün ona göre olur. İşte usundan çıkmayan düşünce.

Maurois'nın öteki yaşamöyküleri de böyledir.

O, birini anlatırken devleştirmeyi düşünmez.

Çünkü şunu kendine ilke bellemiştir:

Büyük işler çeviren adamlar da bizden biridir.

Onlar da sıradan kişilerdir.
Kalabalıktan bir esinti.

19 temmuz

Biz İngilizlerin *humor* sözcüğünü gülmece - güldürmece diye çeviriyoruz ama onlar bu sözden kendini eleştirmeyi, kendini saraka etmeyi anlıyorlar daha çok.

Bu yüzden, onlara göre en büyük *humor* ustası da Bernard Shaw-dur.

Ören, 27 temmuz

Paul Valéry 1927 yılında Anatole France'ın yerine Académie Française'e seçilince, giriş söylevinde onun adını hiç anmamıştır.

Oysa, geleneğe göre söylevinde ona değer göstermesi gerekir.

Bu ise, insanı sözünü ettiği adamın adını sık sık anmaya götürür.

Nedir Valéry bunun bir kolayını bulmuştur. Anatole France'ın adını anacağı yerlerde «sayın meslekdaşımız» sözünü kullanmıştır.

Doğrusunu ararsanız, Valéry'nin bu davranışının temelinde bir kırgınlık yatar. Ama kişisel bir kırgınlık değildir bu. Anatole France ünlü bir güldestenin baskısı sırasında, güldesteden Mallarmé-nin şiirlerini çıkartmıştır. Valéry'nin hiç dinmeyen öfkesi de burdan gelir.

Siz ne derseniz deyin, Batı dünyası ile bizim memleketimiz arasında büyük iklim ayrımları vardır. Böyle bir şey bizde yapılsa, biz bu zırtapozluğu yapan adamı kınayacağımıza onu göklere çıkarırız.

28 temmuz

15 gündür sakal traşı olmadım.

Ortaokul öğrencisi iken, okuma kitabımızda Victor Hugo'nun bir resmi vardı. Bembeyaz bir yüz. Bembeyaz bir sakal. Altında da şu yazı: Büyük baba olmanın sanatı.

Büyük Baba Olmanın Sanatı. Bu, Hugo'nun bir kitabının da adıdır. Benim büyük babalıkla hiç mi hiç ilişkim yok. Ama o resimdeki Hugo'ya ne kadar da benziyorum.

Yaşlılığın kendine özgü düşünceleri vardır.

İnsan, dünyadaki serüveninin sonuna doğru birtakım yazarlardan uzaklaşıyor, kapılarını, pencerelerini onlara sımsıkı kapıyor.

Gençlikte hepimiz çala kitap okuruz. Ne var, yaşımız ilerleyip de vaktin darlığı kendini belli edince artık ıvırzıvır kitapları bir yana itmek, sadece bizi coşturan kitaplara dönmek isteriz. Bu arada yine entipüften yazarlara paçamızı kaptırdığımız olur ama, onlardan şipinişi kurtulmayı da biliriz.

Diyeceğim, yıllar insanın beğenisini de törpüler.

Eskiden bizi hemen sarıveren kitaplar zamanla gözümüzden düşer. Kimi kitaplardan bir de bu nedenle kaçarız.

Klasik yapıt dediğimiz şey de bu dalgalanmalara, bu elemelere karşı koyan kitaptır.

Bir de şu söylenebilir: Her yazar eninde sonunda kendini klasik bir yazar olarak görür.

29 temmuz

Dün yazdıklarıma bir göz attım.

Ona şöyle bir tümce de oturtmalı:

Bir edebiyat kitabı insanı coşturmadıktan sonra, onu ne yapmalı? Gide'in günlüğü.

Fransızlar İkinci Dünya Savaşında yenik düşüp de Almanlara memleketlerinin yarısını —buna tümünü de diyebiliriz— sundukları günlerde Gide günlüğüne —24 haziran 1940 günü— şunları yazmış:

—Sıkıntı dolu düşüncelerimi sadece *Goethe ile Konuşmalar* az çok oyalayabiliyor.

Edebiyat yapıtının gücüdür bu.

Ama çokları Gide'i bencillikle, toplum konularına arka dönmekle suçlar.

Bunu da doğal saymalı.

14 ağustos

Kumda, yarı-çıplak bir sürü insan.

Güneşleniyorlar ve eskilerin deyişiyle «devlet sohbeti» yapıyorlar. Herkes başka telden çalıyor.

Ne demeli?

İnsanlar kendilerini olayların çarkına kaptırıp da onun gereklerine uydular mı, çokluk bilgelikten de, sağduyudan da uzaklaşırlar.

Ama çarkın dışına fırlatılıp da olaylara bir dış açıdan bakma olanağı elde ettiklerinde her şeyin içyüzünü daha iyi görürler. Da-

hası, eskiden o çarkın içinde bulunmuş olmakla da yerin dibine geçerler.

Retz Kardinali buna en iyi örnektir.

8 kasım

Dostoyevski'nin *Yeraltından Notlar*'ı şu tümce ile başlar:

— Ben hasta bir adamım... Kötü bir adam. Suratsızın biriyim ben. Galiba ciğerlerimden zorum var.

Bir insanın kendini tartabilmesi, kendi kusurlarını görebilmesi, kendini eleştirebilmesi çok az kişiye nasip olan bir mutluluktur.

Çokları bu özeleştiriyê kapalıdır.

Hüseyin Rahmi bu gibiler için şunları söyler:

— Şu koca damların altında ne yönetim ve siyasa dalaveraları döndü. Kendilerini Türkiye'nin ölümsüz ve değişmez egemenleri sanan ne kendini beğenmiş kafalar, eblehçe görüş ve kararlarıyle memleketin yıkımına yürüdüler. Ne doymaz hırslar, sorumsuz resmî hırsızlar buralardan kasa doldurdular.

XIX. ve XX. yüzyılın Osmanlı siyasacılarıdır bunlar.

Bugün de çevrenize baksanız görebilirsiniz böyle aç tavukları, ölü yıkıyıcıları.

10 kasım

Atatürk Kurtuluş Savaşını yüzünün akıyle sona erdirdikten sonra şöyle düşünmüştür:

—Ya başarıya ulaşamasaydım?

Bütün büyük adamlar, fatihler, devlet kuranlar böyledir.

Büyüklüklerini, kocamanlıklarını başarıları, utkuları noktalar.

Napoléon Waterloo Savaşına değin büyük bir komutan, ondan sonra Sainte-Hélène mahpusudur.

Ama Atatürk nerede duracağını bilmiştir.

Onun Napoléon'dan, Timur'dan, İskender'den ve daha bir sürü göz dolduran başbuğdan büyük oluşu da burdan gelir.

11 kasım

Çoklarının dostluk anlayışı şudur:

Onlar size kazık atacak, siz buna karşılık vermeyeceksiniz.

6 aralık

Yeniden bir sürü dergi taradım.

Küllük'te Abidin Dino'nun bir karikatürü: *Yaşlıları Örgütlendirelim.* Dino bunu «Gençleri örgütlendirelim!» diyenleri sarakaya almak için çizmiş.

Sıra-sıra, dizi-dizi göbekliler.

Topu da tören yürüyüşüne durmuş.

Küllük 1940 eylülünde bir sayı çıkıp batan bir dergi.

Dino, 32 yıl önce çizmeseydi, bugün çizerdi bu karikatürü.

7 aralık

Bugün öğleden önce günümü şaşırdım.

Çarşamba mı perşembe mi?

Eskiden olsaydı, çabuk çıkardım işin içinden. Haftada iki kez, pazartesi-perşembe, sakallarımı budadığım için, zaman üzerinde az çok bir düşüncem vardı. Emeklilik ülkesine çekildikten sonra ipin ucunu koyverdim.

Ama iyi de yaptım sanırım. Günümü şaşırsam ne olacak, şaşırmasam ne olacak. Cuma günü yenilen bir fırın makarna, salı günü yenilenden değişik değildir. Yeter ki kaşarı bol olsun.

9 aralık

Benim düşkün olduğum işlerden biri de kitapların, varsa eğer, kaynakçalarını okumaktır.

Kendi üzerimdeki bu gözleme, sabah sabah, Kenneth Allsop'un *Chicago* adlı yapıtının kaynakçasını gözden geçirirken el koydum. (İnsan kendini ne kadar az tanıyor!)

Bu arada Chicago şehrinin bir tanımını da defterime geçiriyorum:

— Ayılarla tilkilerin rahatça yaşadığı, kuzuların da sonunda bir çengele asılı kaldığı bir kenttir Chicago.

Ama bu tanımı, daha bir sürü kent, bir sürü ülke için kullanamaz mıyız?

pazar, 10 aralık

Simone de Beauvoir'ın *Her Hesaptan Sonra* (Tout Compte Fait) adlı anı kitabının 252. sayfasında şöyle bir tümce var:

— Valéry'nin mimariyi musikiyle bir tutmakta hakkı vardı.

Bu tür tümcelere bizim edebiyatımızda da sık sık raslanır:

— Abdülhak Hamid'e hak veriyorum.

— Ataç'ın hakkı vardı.

(Tanpınar'da da raslayabilirsiniz bu biçim anlatımlara).

Doğrusunu söylemek gerekirse bu gibi kesinlemeler beni hiç açmaz. Bir yapmacıklık, bir ucuzluk sezerim onlarda.

Ama her yiğidin bir yoğurt yiyişi vardır. Demek kimileri de bu deyişlerden hoşlanıyor.

Hoşlanılan deyiş biçimlerinden biri de «dediğim gibi», «yukarıda belirttiğim gibi kalıp - sözlerle başlayan ve daha önce söylenilmiş şeyleri yineleyen tümcelerdir.

Bakın, bu tür peşrevler de benim iştahımı geriletir.

Bencesi şudur ki, söyleyeceğini iyisinden söylemiş yazar ondan bir daha söz etmez.

Kaldı ki, anlatacağının üstesinden gelemeyen bir yazarın ayni şeyleri yinelemekle onun üstesinden gelebileceği de çok su götürür.

12 aralık

Birini, bir yapıtı, bir olayı anlamak için ilkin onları anlamak istemeli.

Kavrama yetisinin bütün kapılarını açık tutmak hiçbir işe yaramaz.

Ben palto tutan insanlardan çok korkarım.

Paltocular, bir kez kızdılar mı —neden kızdıkları da belli olmaz— yıllarca palto tutmanın acısını başkalarından çıkarmaya kalkarlar.

13 aralık

Dün akşam tahtakurularını düşündüm.

Pencereden, kapıdan, sofradaki ekmeğin içinden çıkarak üstümüze, üstümüze gelen tahtakurular için bir yazı yazmak isterdim.

Sabahattin Kudret'in 1940'larda yazılmış ve hiçbir şiirinde yer almamış bir dizesi vardır:

Ne mümkün uyumak tahtakurusundan.

16 aralık

Papini, ulusların savaşları kazanmak için sayısız insan ve para harcadıktan sonra yenik düşen düşman uluslarına yeniden el uzattıklarını yazıyor. Onları besledikleri, onları top, tüfek ve uçakla silâhlandırdıkları üzerinde duruyor.

Ama bu insanlık adına değildir. Yenik ulusları gerektiğinde eski ortaklarına, eski dostlarına karşı kullanmak içindir.

Papini'ye göre bu, bir haydut çetesini yakalayıp, ellerinden silâhlarını aldıktan sonra, onları daha güçlü silâhlarla donatan ve ya-

kalanmalarında yardımcı olan kişilerle savaşmaya kışkırtan polislerin yaptığından başkası değildir.

Demek oluyor ki, barış da, savaş da, iylik de, kötülük de görecedir.

Bugün, durumun gereğiyle uğru sayılan bir kimsenin, yarın başka bir durum sonunda en saygın bir yurttaş sayılmayacağını kimse öne süremez.

(Çağrışım: Jean Paul Sartre'ın *Kirli Eller* adlı oyunu.)

19 aralık

Stendhal yazı yazmaya oturmadan önce *Yurttaşlar Yasası*'nı okurmuş. Düşüncelerini bilemek, tümcelerine dayanıklık sağlamak için yaparmış bunu.

Bir yasa kitabı, edebiyat elkitabı yerini tutar mı, tutmaz mı?

Bir şey diyebilecek durumda değilim.

Ama bütün bir ulusun, özellikle de siyasacıların herhangi bir işe başlamadan önce *Yurttaşlar Yasası*'nı açıp birkaç sayfa okuması, ne güzel!

Ben bundan yararlı bir şey düşünemiyorum.

İstanbul, 5 ocak 1973

Behçet'in evinde akşam yemeği.

Tahir Alangu da var.

Alangu'yu severim. Dostluklarına bağlıdır.

İki gün önce de Taksim'de bir meyhanede oturmuştuk. Naim Tirali, Tarık Dursun, Muzaffer Aşkın, Behçet ve ben.

İnsan eski dostlarıyle bir araya geldi mi ne konuşacağını bilemiyor. Eski serüvenler, birlikte geçen günler topu birden insanın belleğini zorluyor.

Pıt, pıt.

Yürekte birtakım koşuşmalar.

Bana öyle geldi ki topumuza Belediye Onur Başkanlığı verilmiştir. Biz de Taksim'deki o küçük meyhanede olsun, Behçet'in evinde olsun, İstanbul şehrinin anahtarlarını birbirimize vermek için bir araya gelmişiz.

Ankara, 8 ocak

Servetifünun'ları karıştırıyorum.

29 mayıs 1941 günlü sayıda eski bir şiirim: *Ev.*

Dünya İşleri'ne bile almadığım bir şiir.

Usumdan tüm çıkmış.

Eski bir hırka, yıllanmış bir terlikle karşılaşmak insanı nasıl bir an ürpertirse ben de bir tuhaf oldum.

İlk önce okuyup geçtim. Sonra yeniden geriye dönerek şiiri buraya da aktardım:

Yağmurda türkü söylenmediğini bilirim
Bilirim yağmurda eve girişimi
Eve girer ve beklerdim
Ve kimi zaman mektup yazardım
Bulutlar üzerine

O yıllarda «Şehir» adında bir şiirim de vardı. Şimdi ne oldu? Bir yerlerde yayınladım mı, yayınlamadım mı?

Yalnız, onu Rüştü Onur'a yazdığım bir mektuba eklediğimi anımsıyorum. Şiir Rüştü'nün hoşuna gitmişti. Verdiği karşılıkta ondan bir iki dize anıyordu. Rüştü'nün mektuplarını karıştırsam, hiç değilse o iki-üç dizeyi bulabilirdim. Ama bunun bir anlamı olur mu?

tâ-tî

●

metin eloğlu

Dostlarım değil dostları hayın

Islık bir denizden
Karşı tınaza vardık
Kum gibiydi gök
Sesi genizden

Ağaçlara tırmanalım
Öylesine bir tasa var
Yumurtlamasa n'olur
Karıncalanıyor elim

Komşu muyduk nedense
Şişede sülük yoktu
İstanbul'u kim ekti
Yağmurlar hünsa

Sonra çivilendi topaç
Sevişmeyi severiz ya
Haşim'le Nâzım'ı.. aa
Şiirde güç çağ da güç

Anlamla oynamayın

geç kalmış sofistlikler

afşar timuçin

Türkiye bir yarı aydınlar, hatta bir çeyrek aydınlar ülkesidir. Aydını bol bir ülkedir ülkemiz; her konuda ağzına geleni söyleyebilecek, her konuda kalemine geleni yazabilecek nice yarı yetişmiş insanımız vardır. Çoğu gazete makaleleriyle yetişmiş bu insanlar, Sofistliğin yirmi üç yüzyıl geç kalmış örneklerini meydana getirirler. Sofistlerimiz yalnız gazete öğrenimi görmüş insanlar arasından çıkmaz, üniversitelerimiz de bol bol sofist yetiştirir. Bilgiçliğin bilgililikten önemli olduğu yerde yaşıyoruz. Bilgililikle karacahilliğin kardeş kardeş geçindiği bir ülkedir ülkemiz. Baylar, ayağa kalkın ve şapkalarınızı çıkarın, doğruyla yanlış ilk olarak bu topraklarda birbirine vuruldu. Gericiliğin ilericilik, faşistliğin sosyalistlik, korkaklığın yüreklilik diye pazarlandığı bir ortamın çocuklarıyız. Herkesin her şeyi bildiği bir mucizeler toplumunun üyeleriyiz, ne güzel! Dün kara dediğine bugün ak diyen nice büyük insanımız, Eskiçağ'a damgasını vurmuş ünlü sofistleri, Protagoras'ı, Gorgias'ı aratmayacak cambazlıklara varmışlardır laf ebeliğinde. Baylar, ayağa kalkın ve saygıyla eğilin, müzelik bir durumumuz var. Umutsuz bir durumda değiliz, yanlış anlaşılmasın, yalnızca gülünç bir durumdayız. Üstelik çok umutlu bir durumdayız, umut ancak böyle dumanlı havalardan doğar. Karşıtların birbiriyle bu kadar güzel uyuştuğu bir başka yer biliyor musunuz? Ben bilmiyorum. Evet, Türkiye bir yarı aydınlar, hattâ bir çeyrek aydınlar ülkesidir. Çünkü Türkiye'de gerçek aydın olmak suç işlemekle birdir. Büyük adamlarımızın başına gelenleri siz de benim kadar bilirsiniz.

Her şeyden biraz biraz bilip de gerile gerile bilgiçlik ettiniz mi, kurtardınız. O zaman büyük adamsınız, o zaman başarı yolları açık

size. En büyük başarı, ilerici görünmeyi çok iyi bilen gericilere söz verilmiştir. Siz bir şeyi iyi bildiğiniz zaman, bu bilginizi bir bilge ahlâklılığı içinde uygulamaya kalktığınız zaman bozgunculuk etmiş olursunuz. Toplumda tutunabilmek için ansiklopedik bir insan olmanız gerekiyor: biraz Çin devrimi, biraz Rus devrimi, biraz üçkâğıtçılık, biraz Tanzimat, biraz sibernetik, biraz resim, biraz tarih, biraz yaltaklanma, biraz felsefe, üstüne biraz da suyundan gezdirin. Her şeyi biraz, biraz, biraz bileceksiniz, ama tam olarak hiç bir şeyden yana olmayacaksınız, bugün burada savunduğunuz şeyi yarın öbür yanda kudurmuşçasına yereceksiniz. Bugün baba oğula, kadın erkeğe, kardeş kardeşe, öğretmen öğrenciye, bakkal müşteriye, müşteri kasaba böyle davranıyor.

Cahilliğin bilgelik diye yutturulduğu bir ülkede yaşıyoruz. Thales her şeyin tanrılarla dolu olduğunu söylüyordu. Biz her şeyin cahillikle dolu olduğunu söyleyebiliriz. Cahillikle hiç ilgisi olmaması gereken yerler bile tıklım tıklım cahillikle doludur: bilim alanları, sanat alanları silme cahillikle kaplanmıştır. Cahilliğin bu kadar pahalıya gittiği, bu kadar para getirdiği bir başka ülke bilmiyorum ben. İnsanların cahilliklerinden ötürü ödüllendirildiği bir başka yer var mıdır? Sanmıyorum. Kitapların bilgisizlikle tıklım tıklım olduğu bir başka toplum? Sanmam.

Bu durum, yıllarca, yüzyıllarca çok iyi uygulanmış bir tertibin sonucudur. Gerçek bilgelik kovulacak, onun yerine gerçek bilgelik gibi görünen soytarılıklar getirilecektir; hesap buydu ve tuttu. İsteyen istediği kadar sevinebilir. Tasarı gerçekleşmiştir kısacası. Hiç bir toplum kendi gerçek aydınını bu kadar acımasızca yememiştir. Almanya bile mi? Evet, Almanya bile. Büyük yazarlarımızın tümünü ya öldürmüşüz, ya sürmüşüz, ya hapsetmişiz, ya yıldırmışız. Tevfik Fikret'ten İsmail Safa'ya, Nâzım Hikmet'ten Sabahattin Ali'ye böyle sürmüş bu. Bundan böyle yapılacak şey kalp sorunları önemli sorunlar gibi, ayrıntı sorunları ana sorunlar gibi tartışmak, suları elden geldiğince bulandırmaktır. Baylar, tarih bir daha eşine raslayamayabilir, sofistlerimiz karşısında saygıyla eğilin!

•

Geç zaman sofistliğinde dünya birincisi olmamız geri kalmışlığımızdan gelmiyor mu büyük ölçüde? diye soranlar olabilir.Geri durumları geri kalmışlıkla açıklamak kolaya kaçmaktır. Sonunda her gerilik geri kalmışlıktan, her ilerilik de ileriye gitmişlikten gelir. Ama içinde

bulunduğumuz durumu sürekli olarak ayrıştırmalıyız, ancak o zaman çözüm yolları bulabiliriz. Bir gerçek var: Batı'nın çoktan tartıştığı sorunları biz yeni yeni bulup çıkarıyoruz. İnsanın temel sorunlarından çoğu İsa'dan önce ortaya kondu. İsa'dan önce IV. yüzyılda insan, kendisiyle ve evrenle ilgili son açıklamaları getirebilmek için felsefenin alanını öylesine genişletti ki, mitolojiden yeni sıyrılmış olan felsefe gerçekliğin çok uzağında kalan yepyeni kurgularla doldu. Bugün biz, doğru bilginin bağrı yanık sevdalısıymışız gibi, ikide birde aşağılarız kurguları. En mantıksızımız bile Aristoteles mantığından yakınır, oysa mantığın Aristoteles'ten sonra geçirdiği aşama zurnayla gümüşlü zurna farkı kadar bile değildir. Kurgulardan kaçtınız mı, yanılmaları göze almadınız mı, felsefe yapamazsınız. En az yanılanlar ahmaklardır, çünkü doğru ya da yanlış yapma şansları çok azdır. Yeniçağ'ın nice doğru bilgisi, Eskiçağ'ın nice kurgularından, nice yanılmalarından, Ortaçağ'ın nice budalalıklarından doğmuştur.

Batı'nın çoktan koyup tartıştığı sorunları bilmiyoruz biz. Yeni yeni sorunlar çıkarıyoruz kendimizden, bu sorunları da çok zaman yanlış koyuyor, yanlış tartışıyoruz.

Bu durum, geri toplumlarda felsefe yapma olasılığının bulunmamasından gelmiyor, geri toplumlarda felsefe yapmanın kolaya alınmasından ve yazık ki felsefenin zaman zaman gündelik çıkarlar uğruna kötüye kullanılmasından geliyor. Her şey gibi felsefenin de ticareti yapılmıştır. Burada felsefe fakültelerinin eksiğini ve yanlışını da görmezden gelemeyiz. Felsefe, çok yerde, akademikleştiği ölçüde bunaklaşmıştır. Dünyanın birçok felsefe fakültesinde birçok profesörün dinozora benzediği doğrudur ama, dünyanın birçok yerinde felsefenin etkin olduğu da doğrudur. Felsefe yapmak, felsefede bugüne kadar ortaya konmuş temel sorunları bilmekle olurdu. Batı'yı aşağılamanın kolaylığı bizim bu zorunluluktan sıyrılmamıza yetmiyor. Ortaya getirilmiş sorunları yeniden ortaya koymaya, tartışılmış sorunları yeni baştan tartışmaya kalkmak en azından hafifliktir. Hele felsefenin temel bilgilerinden yoksun olmak yüzünden kalp sorunlar ortaya atıp bunları tartışmaya çalışmak hafiflikten de öte bir şey olmalı.

1960-1970 dönemi bu konularda bize parça parça aydınlıklar getirdi. Bu dönemin ülkemizde bir rönesans dönemi olması umulurdu. Olmadı. Şu savım size biraz garip gelecek belki ama, sanırım biraz düşününce bana hak vereceksiniz: bu rönesans olasılığını yanlış siyasetçiler ve yanlış yayımcılar çıtır çıtır yemişlerdir. Yayımcılar bu rönesans olasılığını Nâzım'ın, Lenin'in, Marx'ın, Mao'nun sırtından para kazanmak olarak anlamış ve değerlendirmişlerdir. Bir toplulu-

ğun bir yılda, iki yılda, iki buçuk yılda zor güç çevirebileceği eserler, uzman olmayan çeviricilere bir ayda, bir buçuk ayda çevirilerek piyasaya sürülmüştür. Çeviri piyasası bir mizah piyasasına dönmüştür böylece. Ve böylece, gerçek eylemin yerini bir takım ipe sapa gelmez zurnalıklar, gerçek düşüncenin yerini geç kalmış sofistlikler almıştır.

Ulusçulukla Marx'cılığı, sosyal demokrasiyle sosyalizmi, romancılıkla zehir hafiyeliği, üçkâğıtçılıkla dürüstlüğü pek güzel bağdaştırmış son sofistleriz bizler. Bir şeyin aynı anda hem olduğu şey hem de olduğundan başka bir şey olamayacağı ilkesi çok şükür aklımıza ters düşüyor. Bunu da, sanırım, Aristoteles mantığına karşı oluşumuza borçluyuz. Bu büyük bir şeydir. Tarih bu önemsiz ama eşsiz durum karşısında her zaman domuzuna bir saygıyla eğilecektir.

1001 bedros

•

ferit edgü

Eren Eyüboğlu ile birlikte
«Yaşayan Bedri Rahmi» sergisi için çalışırken
nereye el atsak, sanatçının kendi portresi çıkıyordu.
Okul defterlerine, mektup kâğıtlarına,
sınav kâğıtlarına,
karton, sunta, duralit üstüne
bez, tahta üstüne
çakıl taşları, pina kabukları üstüne
1972'den bu yana binbir portresini çizip boyamış,
yüzünün yüzlerce «suretini» bırakmış bizlere.

Birinde, usta bir elin deve derisinden kesip
boyadığı bir Karagöz
bir başkasında Ermiş George olarak
bir başkasında şaşırmış bakıyor dünyaya
birinde hüzün dolu bakışları içe dönük
birinde konuşuyor, birinde dinliyor
birinde coşmuş, birinde suskun...

Bugüne değin, kendi portresini böylesi çok sayıda
ve böylesi değişik biçimde çizen
yerli yabancı, eski yeni, hiç bir ressam
tanımıyorum.

Gün ışığına çıkmamış nice resmini gördüm
bu çalışmamız sırasında. Kimi şaşırttı beni.
Kimi hayran bıraktı. Kimi büyüledi.
Ama sanatçının, bu binbir portresi
hem şaşırttı, hem hayran bıraktı,
hem büyüledi, hem düşündürdü beni.
Bunları sözcüklere aktarmaya çalıştım.

Mart 1976

I.

O kadar çok çizdi ki başkalarını Bedros
Bir az da kendimi çizeyim, dedi.

O kadar anlatmıştı ki kendini başkalarında
Bir az da anlatmak istedi
Başkalarını kendi yüzünde.

II.

Yorgun bakışları
Işığı taşıyor.

Sonra bir soru:
Vardık mı o varılması gereken noktaya?
Ya da: Ne kadar kaldı?
Ya da: Ne zaman varacağız?
Ya da: Ne kadar yaklaştık?

III.

Bir gün bir başkası sürdürecek
— Merak etme —
Senin son çizgini çizdiğin yerden.
Kendi yolunda kendi çizgisinde

Ama kendinden önceki ustalardan yararlanan
— Başka yolu yok zaten —
Bedros arkeolojisinden
Bir çivit mavisi örneğin
Ya da bir kireç beyazı
Bir çingene pembesi
Bir Bedros yeşili...
Kumların dokusunda konuşan.

Tüm renkleri saymanın gereği yok
Çünkü tümü senin dostundu.

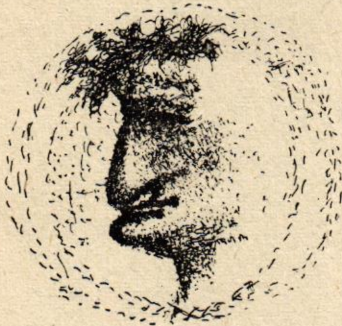
IV.

Çok çizdi, çok boyadı
gökyüzlerini, denizleri
kadınları, erkekleri
bitkileri, boğaziçilerini
ıstanbulları, anadoluları.

«Ama en çok insan resimleri çizmeyi severdim
Bakarsın görürsünüz
Görünümlerim bile insanla doludur.»
Bir çınar resmi —
Çınar değil insan resmi

Son yıllarda çok çizdi kendini
Ama yıllar yılı çizdiği

gökyüzleri, denizler
kadınlar, erkekler
bitkiler, boğaziçleri, ıstanbullar, anadolular
hep kendisi değil miydi?

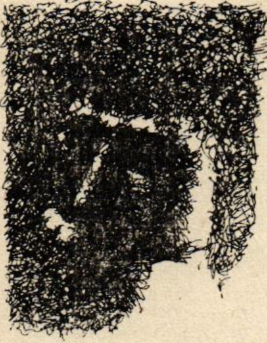
V.

En kösnü öpüşleri çiziyor.
Dudaklarını çiziyor o öpüşlerin anısında
Çenesini, zamanla değişen
yüzünün damgası burnunu
Saçlarını ve tenini çiziyor
Karman-çorman biri
— her zamanki gibi —
İçi yanık öbürü
— O da kendisi gibi —.

VI.

Gökyüzlerini, denizleri, çocukları, kadınları, erkekleri
ağaçları, kentleri
çizip boyarken nasıl anlattımsa kendimi
Şimdi de onları anlatıyorum
çizerken öz yüzümü.

VII.

Benden sonra kalacaklar
Suretlerimi bıraktım sizlere
Bana bakarken
Tüm insanları ansıyın.

VIII.

«Ben Sen'im»
— Novalis

«Ben bir başkasıyım»
— Rimbaud

«Ben herkesim»
der gibi bakıyor
Bedri Rahmi

IX.

Ölümünden çok az sonra,
Eren'le O'nun resimlerine bakarken
şöyle bir ses gelir gibi oldu kulağıma:
— Ruh değil söz konusu olan, Can
Ölüm değil önemli olan, Yaşam
(Ölüm zaten onun bir parçası)
Çizmek, boyamak değil yeten, Yaratmak
Dünle bugün arasındaki köprüden
yarına doğru yürürken.

X.

Resimden önce
İlk fırça darbesinden önce
Tasarlanandan önce
Tasarlanırken yaratılan
Üstüne bir dünya kurulacak
Bedros'un baktığı dünya
Kendi aynasından
Doku-
Dokunma!

Ah, hep kendimi çiziyorum artık
Boş kâğıtlara
Önce kirletip, bozarak o el değmemiş aklığı
Yüzümü çiziyorum bir kez daha
Doku-
Dokunma!

Kendimi çiziyorum artık
Hüzünlü gözüm
Çenem, burnum
Nice güzelleri öpmüş dudaklarım
Yalansız gülümseyişim
Doku-
Dokuma-
Dokunma!

geciken sunu

lütfi özkök

— Eşim Anne-Marie'ye —

Seni yitik ülkelerde aradım
Eşsiz zenginliklerle doluydu içim
Kızan yaprakların ölümünü getiriyordum sana
Ve sunusunu bu ölümden sonra yaşayacak olanların.

Oysa, rüzgârlar götürmüş etini
Sıla girmiş anılar arasına
Bir beyaz gül açmış çıplak bir kol gibi
Issız denizlerin ortasında

Aylar akmış kurutarak nehirlerini
Selamlar yıkanmış unutulan elde
Ve ozanlar yakmış en yenilmez türkülerini
Aşkın aydınlattığı ölü yüzlere.

ilhan berk ile bir konuşma

(Aşağıda 4 mart 1976 tarihinde Galeri Baraz'da açılan İlhan Berk'in ilk resim sergisi dolayısıyla İstanbul Radyosunca Oral Tuğlan'ın yaptığı bir konuşmayı sunuyoruz.)

— Resim yapmak sizi ne ölçüde ilgilendiriyor? Bundan amacınız nedir? Resim sizin bir sorununuz mudur?

— Yazmak benim için büyük bir mutsuzluktur. Bu yeryüzünü olduğu gibi görmeme engel olan ve bana bu yeryüzünü cehennem eden bu yazmak eyleminden kurtulduğum, mutlu olduğum bir tek şey var: Resim yapmak.

Büyük bir mutluluk duyuyorum resim yaparken. Yaşadığımın, bu dünyada olduğumun tek kanıtıymış gibi göneniyorum. Deliler gibi seviniyorum resim yaparken. Herşeyi, herşeyi unutabiliyorum. Bu dünyadaki bütün güzel şeylerin ta göbeğindeymişim gibi oluyorum. Bu yeryüzünü yeni görüyormuşum, şuradaki eksik bir taşı ben koyuyormuşum, şu maviyi ben getiriyormuşum, şu mutsuzlukların üstünü ben çiziyormuşum gibi kıvanç duyuyorum.

Niçin bu? Resim benim sorunum değil de onun için mi? Kendimi onunla doğrulamak istemediğim, sildiğim için mi? Öyle olacak. Böyle diyorum, çünkü resim yaparken kendimi bir yana atabiliyorum; benim yaptığım resmi herkesin yapabileceğine inanıyorum. Çoğun, şiiri de niçin böyle düşünemiyorum? demişimdir kendi kendime. Onu da niçin böyle herkesin yapamıyorum, herkesin olmuyor. İşte o zaman yazmak bir mutsuzluk olmıyacaktır benim için. Birlikte niçin şiiri de çoğaltmayalım. Resim yaparken bunları diyorum işte. Ama sonunda bunları dememin bir işe yaramadığını görüyorum. Mutsuzluğum da o zaman yeniden başlıyor.

— Ne zamandanberi resim yapıyorsunuz? Nasıl resim yaparsınız? Resim üstüne düşünceleriniz?

— Kendimi bildiğimdenberi resim yaparım. Ama hiçbir zaman bir sehpanın önüne oturmadım, bir tuvali germedim, elime yağlıboya fırçası almadım. Hep şiir yazarken önümdeki kâğıda birşeyler çizdim. Şiirin yürümediği, tıkandığı sıralar hep bunlar. O zaman işte elimde tükenmez mi, dolmakalem mi, ne varsa çizmeğe başlarım. Kâğadı kirletmeyi, mürekkebi dağıtmayı sevdiğim için de, önümdeki bardakta kahve mi, çay mı, içki mi olur, yürümeyen şiirin üstüne döküp, kirletip çizmeğe başlarım. Her zaman da yanıbaşımda küçük bir okul suluboya takımı vardır, onu açar çizdiklerimi boyamaya başlarım. Renklerin kullanılışını hiç bilmem, hangi boyayı hangi boyayla karıştırırsam, hangi rengi bulacağımı bilmem. Raslansal bir çalışmadır bu. Ama asıl raslansal olan çizmek eylemidir. Çiçerken kendimi bırakırım, ne çıkacağını pek bilmem. Konu her zaman aynı olduğu için (her zaman kadınları, çıplakları çizdim) bir zorluk yoktur bunda. Düzgün çizmeyi sevmem, hem çizemem de. Hiçbir eğitimim yok çünkü; bunu öğrenmek de istemem diyebilirim. Öğrenilebilen şey beni ilgilendirmez zaten. Biçimi bozmaya baştan beri bir bağlılığım var. Önümdeki beyaz kâğıt (ki çoğu vakit bir defterdir bu) her zaman şiir için durur ama, kimi de bir zarf, gazete, bakkal kâğıdı da resim yapmak tutkusunu uyandırır bende. O zaman oturur, çizerim. Resim yapayım diye oturduğum günlerim hiç olmamıştır. İçimden geldikçe yapmışımdır hep. Resim yaptığımı her zaman saklamışımdır. Ancak çok yakın arkadaşlarım bilirdi bunu. Desenlerimi en çok Abidin Dino, Bedri Rahmi, Orhan Peker, Turan Erol görmüştür. Beni en çok da onlar yüreklendirmiştir.

Resimde benim sevdiğim yanlışlardır. Yanlışlara bayılırım, bir kolun, bir elin yanlış konması beni ilgilendirir. Bunu bile bile yapmam, doğrusunu yapamadığım için, yapmak istemediğim için yaparım. Benim resmi bilmediğim açıktır. Yaptıklarımın bir değeri varsa, bu bilmememden geliyor diyebilirim. Yanlışta sevdiğim kıvanç, şaşırtıcılık, bilgisizliktir. Aslında, resim nedir bilmek isterim, ama pek düşmem bunun üstüne, içgüdüme, duygularıma bırakırım. Ustalık, hem hiç mi hiç, ilgilendirmez beni.

— Ozanlar, yazarlar içinde resimleriyle de tanınmış yazarlar var mıdır?

— Benim bildiklerim içinde en başta William Blake başta gelir. Blake resim tarihinde çok ayrı bir yer kurmuştur kendine. Bir resim

dünyası vardır; pek az ressamda raslanan bir yerdir bu. Sonra Henry Michaux var. Michaux da büyük bir ozan olduğuleyin, büyük bir ressamdır da. Dünyanın bir çok yerinde resimleri sergilenmiştir. Onun da çok ayrı bir yeri vardır resim tarihinde. Sonra Jean Cocteau. Henry Miller de resimleriyle ünlüdür. Resim yapmayı, yeniden sevme diye anlar. Sonra Tagor da bir kitaplık resim yapmıştır. Hugo'nun resimleri için de önemli deniyor. Bizden Tevfik Fikret'i başa almak gerekir, sonra Nâzım Hikmet'i. Görmedim ama D. H. Lawrence da resim yapan yazarlardan. Resim üstüne ünlü bir denemesi de vardır. Miller'in bu konudaki denemesi de sevdiğim denemelerdendir. Sonra Ferit Edgü'nün resimleri de çok sevdiğim resimlerdendir. Eloğlu'nu da ansımalı.

havadan sudan

atilla özkırımlı

İSTERSENİZ ÖZELEŞTİRİ DEYİN

En çok tutulduğum konulardan biri, kimi yakıştırmalarla kişilerin harcanıvermesi... Söz gelimi birini eleştirmişseniz, bir başkasının adamısınızdır. Ya da bir kliğin. Bir romancıyı tutuyorsanız adınız falanîye çıkar.

Kimse kimseyi okumaz sonra. Başlıklarla yetinir ya da ilk paragrafla. Önyargılara bayılırız hepimiz, bir de dedikodulara. «Ben okur değil, yazarım,» sözü yalnız söyleyeni değil, bunu anlatıp anlatıp gülenlerin hepsini niteler aslında.

Neyse ki yazılarım, tutumum yeterince açık. Yukarda sıraladıklarımdan yakınmamam gerek aslında. Ama çok kişi, öylesine duygusallığa ve önyargılara kapıp koyvermiş ki kendini, kimi açıklamalar kaçınılmaz oluyor.

Geçende bir soruşturma için Bekir Yıldız'ı arıyordum. Bulamadım. Hastaymış, evinde yatıyormuş. Bu davranışım kimilerini şaşırttı. Nasıl olur da aramışım onu? Ben Bekir Yıldız'ı sevmezmişim. Hoppala... Bir kez, Bekir Yıldız'ı sevdiğimi ya da sevmediğimi yazdığımı hatırlamıyorum. İkincisi, Bekir Yıldız'ı eleştirmek kendisini sevip sevmemekle açıklanamaz. Benim anlayışıma göre kuşkusuz. Tersine, doğru bildiğimi, inandığımı yazmakla Bekir Yıldız'a karşı dürüst davrandığımı sanıyorum. Ona yakın olup da benim gibi düşünenlerin ise sözleriyle yazdıkları birbirini tutmuyor. Üçnücüsü, Bekir Yıldız'a karşı duygularım ne olursa olsun yazılarımı etkilemez bu. Etkilememesi gerekir. Tersine, bu duygumu sezdirmemek için, olabildiğince nesnel olmaya çalışırdım. Denilecek ki, kişi duyguların-

dan soyutlayamaz kendini. Doğrudur... Ama bu durumda yazmamayı seçerdim en azından. Hiç değilse o duygu körelinceye kadar. Şu saydıklarım için sayısız kanıt gösterebilirim. Ama dedim ya, «Biz okur değil, yazarız.»

Son olarak bir cümle daha: Söz gelimi, Bekir Yıldız'ın Metin Erksan konusundaki çıkışı yerinde ve haklı bir tepkiydi.

TAKIM TUTMAK

Hepimiz, daha işin başında birilerinden etkilenmiş, birilerini örnek almışızdır. Üstelik kimi düşünceleri birileriyle paylaşırız. Dostluklar başka türlü açıklanamaz.

Sonra kimi sanatçıları kendimize daha yakın buluruz ya da kimilerinin yapıtları bizim düşünüşümüze göre daha başarılıdır. Bu konuda işi bağnazlığa vardırmamışsak sorun yoktur.

Ama buna aldırılmaz çoğu kez. Takım tutar gibi sanatçı tutmanız istenir. Kemal Tahir'in romanlarını beğeniyorsanız, Yaşar Kemal'i tutmamanız gerekir. Ya da bunun tersi. Toplumcu şiirden yanaysanız, İkinci Yeni'yi lânetlemelisiniz. Ya da toplumculuk adına, sanat değeri olmayan bir yapıtı tutmak zorundasınızdır.

Hemen söyleyeyim, bence, Kemal Tahir de, Yaşar Kemal de, kendine özgülükleri bakımından Türk romanının doruklarıdırlar. Daha başka adlar da sıralayabilirim. Belirgin adlar oldukları için onları örnek verdim. En önemlisi de şu: Eli kalem tutanlarımızdan yüz kişide yirmisinin Yusufçuk Yusuf'u okuduğunu sanmıyorum. Fakir Baykurt, hâlâ Onuncu Köy'le değerlendiriliyor. Cemal Süreyalar, Turgut Uyarlar, Edip Canseverler İkinci Yeni gözüyle görülüyor 1976'da. Bireyci, küçük burjuva, karşı devrimci çamuru hazır onlardan birini beğendiniz mi! «Beni beğenmeyen, bana karşı olandır,» inanışının tartışmalarda nasıl sırıttığını görmüyor musunuz?

GELELİM KEMAL ÖZER'E

Kemal Özer'in Öykü dergisindeki yazısına (s. 5, Ocak - Şubat, 1976). Kemal Özer'in Cemal Süreya ile ilgili düşüncelerinin hiç birine katılmıyorum. Hele düşüncelerini somutlamak için örnek olarak niçin Cemal Süreya'yı seçtiğini açıkladı bölümündeki suçlamalarına. Burada Cemal'i savunacak değilim. Başkasının kişiliğine yönelik bir saldırı söz konusuysa, saldırılan kişi, gerekli görürse kendini savunur. Üçüncü kişiye söz düşmez. Daha doğrusu üçüncü kişinin, saldırılanın dostuysa, tutumunu belirtmesi yeterlidir.

Bu değinme bu cümleyle bitebilirdi. Ama Kemal Özer'in yazısında beni de ilgilendiren bir cümle var. Şu: «Mahkûm edildiğini söylediğimiz İkinci Yeni ise 1965'ten sonra yayın organı Papirüs dergisinde gerek marksist terminolojiyi kullanarak, gerek kendisine toplumculardan bağlaşıklar bularak bir süre 'icra-yı sanat' eyledi.»

Bu bir görüştür ve bütün görüşler gibi saygıdeğerdir. Yanlışsa ve katılmıyorsanız bir yazı yazar yanlışlığını kanıtlamaya çalışırsınız. Ama niyetim bu da değil. Düşüncenin yanlışlığı değil beni bu satırları yazmaya iten de ondan. Nedenim bütünüyle kişisel. Şöyle: İlk yazılarım Papirüs'te yayımlandı. Dergi kapanana kadar da sürekli yazdım. Kısacası Kemal Özer'in deyişiyle «toplumcu bağlaşıklar» arasına ben de giriyorum. Ama bir şeyi unutuyor Kemal Özer. Papirüs'te yayımlanan her yazımın altına bugün de imzamı atarım.

Kemal Özer'le de dostuz. Uyarmam gerekir onu. Tutumu yanlış Kemal Özer'in. Bu sözüm şairliğine değil. O ayrı bir konu. Ama düzyazılarında kantarın topunu kaçırıyor. Saldırılara uğraması, kimi eleştirilerin şairliğinden çok kişiliğine yönelik olması bundan. Kolay değildir bir şairin, bırakın bir şairi bir insanın geçmişini karalaması, üstüne bir çizgi çekmesi. Ama yeni sanat anlayışının ürünlerini, o ürünlerin değeriyle kabul ettirmelidir. Benimsediği sanat anlayışını açıklamak için yazılar yazması da doğaldır. Ama bu yazıların bir günah çıkarma havası taşıması yanlış. Üstelik de en doğrusu benim yaptığım gibi bir anlam çıkarılabiliyorsa. Oysa Kemal Özer'in, bundan özellikle sakındığını biliyorum.

Gözüme çarpan bir başka şey de şu: Kemal Özer, en çok ya kendisini eleştirenlere ya da atılımını görmezden gelenlere karşı çıkıyor. Kötü bir rastlantı. Kavga... Tamam anlıyorum. Ama kime ve neye karşı? Kavganın bu türlüsü, bireyciliğin bir başka biçimi gibi geliyor bana. Sokak cinayetlerinin ahvâl-i adiyyeden sayıldığı bir dönemde sırttan bıçaklanmak da diyebilirim kendi payıma. Bir kuytuya sinip bekleyen, karanlık güçlerin pis pis sırıtarak ellerini oğuşturduklarını görmüyor mu Kemal Özer?

Ayrıca bir dipnot gerekli burada. Öykü dergisinde, Kemal Özer-in şiirini konu alan genel bir değerlendirmem yayımlandı. Şu yazdıklarımdan önce yazdım o yazıyı. Ama sonra da yazsam farketmezdi.

Bilmem anlatabildim mi?

1975'in gündönümü

tomris uyar

22 KASIM

«Baştanberi EV vardı» demek geliyor içimden, «davtanberi ev vardı, ne ışık ne de söz.»

Sabah, Kan ve İntikam mitingi yüzünden Cağaloğlu'ya gidip işlerimi bitiremedim. Hava buz gibi, titredim incecik ceketimle. Üstüne kötü kar yağmış ıslak bir kedi yavrusu gibi koştum eve. Kar, özellikle uyuyanların ve sokaklarda uyurgezer gibi dolaşanların üstüne yağıyor.

Bu ters duyguları çağrıştıran, «Uygunsuzlar» doğru çevirisiyle «Uyumsuzlar» filmi. Dipdiri üç ölü: Marilyn Monroe, Montgomery Clift, Clark Gable... Eli Wallach, İtalyan «western» lerinde kötü-adam oynuyor bir süredir, Thelma Ritter'a ne oldu bilmiyorum. Hepsi, varoluşları, perdede varoluşları, oyunculuklarına ağır basan kişiler, bir döneme damgasını vurmuş insanlar. Ama hangisi uyumsuzdu ki sözcüğün tam anlamıyla? Savaş pilotu Eli Wallach, bir zamanlar sevmeyi bir türlü beceremediği ölmüş karısının *saygıdeğer anısına düzenlenmiş* bir evde acısıyla besleniyordu.

Thelma Ritter, gününü gün etmekten yana. Küçük çılgınlıklar; eski kocasını yeni karısıyla evinde ağırlamak, alçılı kolunda dansa tempo tutmak gibi zararsız, Amerikansı delişmenlikler.

Montgomery Clift, kendi deyimiyle, «annesinin evlendiği» karısından ayrı yaşıyordu. Yersiz yurtsuz, çılgın bir rodeocuydu. Ölesiye içiyor, beyin kanamasına bana-mısın demiyor, ölümle durmadan oynaşıyordu. iYne de mesleğinde çok başarılıydı; alkışlanıyordu, seviyordu işini. Yani hepten tutamaksız değildi.

Ya Clark Gable? Bir dönemin ünlü, vurdulu-kırdılı, dediği dedik, keskin bakışlı, zampara gülüşlü erkek kahramanı mı uyumsuz? Çevresine tepeden bakan, ukalâ, eleştirel bakışlarını kimsenin üstünden eksik etmeyen bu uyumsuz olsa olsa Arthur Miller'ın bilinç-altı olabilir, yani kaçıkların içinde sağduyunun sesi.

Ve hepsini canlılığıyla, içtenliğiyle besleyen Marilyn Monroe; göz kamaştırıcı, saydam güzelliği, sıcaklığı, doğal olan her şeye gösterdiği ilgiyle, sevecenliğiyle; bilmeden, kendiliğinden kullanıverdiği dişiliğiyle tek uyumsuz'du içlerinde. Aslında, uyumluluktan *kaytaran,* sorumsuzluğu keyif edinmiş insanları kanıyla-canıyla besleyen doğal bir kaynak.

Alvah Bessie - Miller'ın takma adı mıdır bilmiyorum, yalnız öyleyse ustalığında büyük bir düşüş göze çarpıyor. «Sarışın Bomba» adlı kitapta aynı yanılgıdan yola çıkmıştı. Monroe'yu yüceltirken, soğuk bir aydın gözüyle inceliyordu olayı. Son yıllarda sinema oyuncuları üstüne düşünmek yaygınlaştı ya... Simone de Beauvoir da Brigitte Bardot'yu yüceltmeye sıvanmıştı bir zamanlar. Solcu bir yazar olduğu halde nedense Bardot'nun çocuksu pasaklılığına, Havvaanamız numaralarına inanmak işine gelmişti. Yıldızımızın De Gaulle'ü yürekten destekleyen tutucu, dahası nekes bir burjuva olduğunu, doğaseverciliğini yalnızca çimli Fransız bahçelerinde ve Fransa'nın en büyük döviz kaynağı olmayı becerdikten sonra kendi özel adası haline getirdiği St. Tropez'deki evinde, yine özel havuzunda çıplanarak giderdiğini, kesimevindeki sığırlara önce uyuşturucu iğne yapılması dışında hiçbir insancıl eylemi gerekli bulmadığını, bunu de *belirttiğini,* görmezlikten gelmişti. Kimse Fransızlar kadar Fransız olamıyor.

Oysa Marilyn Monroe, «hayat ortasında gelip çatan ölüm» gibi, ancak mutsuzlukla çakıştığında anlam kazanan mutluluk gibi birtakım duyguları iletti ve bozguna uğrattı sayın ısmarlanmış yazarını.

Saçma sapan incileriyle, şuh siyah giysisiyle, rodeoya giderken bile ayağından eksik etmediği ince, sivri ökçeli iskarpinleriyle, abartmalı kalça sallayışıyla o dönemin ve kendinin özeleştirisini birlikte getirdi. Hem de yaşayarak, katılarak.

Ne yazık ki çözüm, yazarın elindeydi. Kendisine sunulan evler içinde Clark Gable'ınkini seçti Marilyn Monroe. «Benim evim, özgür kırlardır» gibi lâflar eden, vahşî hayvanlarla bilek güreşi yapan, hani geçen göndökümünde sözünü ettiğim «lâcivert, kruvaze elbiseli adam» ın evini. «Rüzgâr Gibi Geçti»de Scarlett O'Hara da öyle yapmıştı ya.

Hele o evin yolunu gösteren mutluluk yıldızı yok mu. Ne akıllı, ne yaman bir tüccar şu Miller. «Eskici»ye yaşamı boyunca satabileceği şeyler tükenmez.

4 ARALIK

Rumelihisar'da Avcı'da, Armağanla nefis bir öğle geçirdik. Kış ortasında bastıran bir bahar havası. Dolmabahçe'den Rumelihisarı'na kadar uzanan yol, son kalan ağaçlıklı yollardan biri. Bir Ortaköy'de, bir de vinçlerin, kömür deposunun bulunduğu Kuruçeşme'de yolun tutarlılığı kesintiye uğruyor.

Deniz tam karşımızda yoksa. Şilepler, yolcu gemileri, gezinti motorları, takalar, eski boğaz vapurları, lüks yatlar, sandallar. Kıyının girintilerine sokuluyorlar.

Şilepler erkek, ağır işçi. Tankerde çalışan bir tanıdık Kireçburnu'nda, denizden çok çok yükseklere tırmanan, çıkılması güç bir dar yokuşun en tepesindeki bir gecekonduda oturuyor. Gencecik karısıyla. Çocukları, korkusuzca, deliler gibi koşuyorlar yokuştan aşağı konukları geçirirken. Ondan öğrendik ki tankerlerde, deniz özellikle girsin diye alçak tutarlarmış güverteyi; su çarpıp çarpıp geçermiş Sallantı, kişiyi etkilemez olurmuş bir süre sonra. Tanker de batmazmış böylelikle.

Armağan üşümediğinden dışarda oturabildik, bahçede. Büyükdere'den tanıdığım hurda bir tankercik geçti: *Belkış*. Sonra *Dördüncü* geçti. Önce çok sevmiştim adını, gelgelelim sahibinin satın aldığı dördüncü bir şey olduğunu kavradım sonunda. *İkinci* ve *Üçüncü*'yü değişik yerlerde gördükten sonra elbet.

Akhilleus diye bir yolcu gemisi geçti geniş omuzları daracık kalçasıyla, *Stella Oseanika*, üç dilden bilgi sundu kıyılardaki tarihî yerler hakkında. Öyle kıpırtısızdı ki hava, Stella'da konuşan kadının ince sesi yanıbaşımıza kadar geldi. Mavili beyazlı, şen, kaygısız, turist bir kız Stella. Boğaz, onu umursamadı.

Gemi estetiği çok gelişmiş son yıllarda. Ama ben yine de takaları severim bütün gemilerden ziyade.

21 ARALIK

Bu sabah, bembeyaz, karla örtülü bir dünyaya açtık gözlerimizi. İçimde anlatılmaz bir hafiflik.

Kar, bütün pislikleri örtüyor, atılması güç gelen adımları, zorlu

girişimleri durduruyor, önlüyor. Ama buğdayı kalın örtüsünün altında nasıl besleyip koruyup başak edip fışkırtıyorsa, bahar geldiğinde, özümüzdeki savaşkanlığı, atılım gücünü de öyle gözetiyor işte.

Gece otobüsüyle Ankara'ya gidecektim. Seferler kalkmış.

Mitingler tavsar, yollar kapanır, üşengeçlik bastırır.

Gelgelelim boşuna bu çabası karın. Yarın gece, «şeb-i yelda», en uzun gece yani. Öbür gün günler uzamaya başlayacak.

31 ARALIK

Yılın son günü. Milliyet Roman Yarışması'na katılan romanları okuyorum. Telâşla. İyi bir roman yazsa hiç tanımadığım biri, sevinsem. Toy, acemi ama iyi bir roman çıksa. Öbür yıla ulansa.

Bu yılbaşı kötü avladı beni, kokina almayı bile unuttum. Süslenip püslenip televizyon izledim. Saat onikide, elektrik kesintisi sandım yeni yılı muştalayan ışıksızlığı. Biraz sonra da gerçekten kesildi elektrikler.

İzet Saraliç'ten bir kart geldi: *Vive!* yazmış, o kadar. «Dil anlaşması» konusunda sıkıntı çekiyoruz. Kendini Balkanların en melânkolik şairi diye özetliyor İzet.

Gündökümü'mün de eleştirisini yaptım bu arada. Pek mutsuz, karamsar; ölümle ilgili bölümler çok. Yeterince atılgan da davranamıyorum daha. Artık gelecek yıla. 14 Mayıs gününün mutsuzluğunu da attıktan sonra. Bu yılda kalsın bari.

Şöyleymiş 14 Mayıs:

«Ankara'da Opera»ya gittim gece. Olacak iş değil! Yıllardır, operalardan, balelerden, konserlerden uzağım. Sinemadan-tiyatrodan bile. Ev, bir çeşit kabuk oldu bana. Doğru değil ama öyle işte.

Kulislerin tadını, kokusunu unutmuşum. Sahnedekilerle ufak şakaları paylaşmak, onlar adına heyecanlanmak gibi duyguları da. Oysa 1962-63 yıllarında, kış akşamlarının hemen hepsini kulislerde geçirmiştim. Ama Genco vardı, Umur, Sermet Çağan, Seçkin, Ali Dilber, Tunca vardı. Evimiz gibi bir şeydi Arena tiyatrosu. Her akşam, «Aslan Asker Şvayk»ı izler, sonra birlikte Sermetlere giderdik. Para ortadaydı. Kimde varsa harcardı yani. Bir gece, herkes meteliksiz, inanılmayacak bir durum! Yalnız Mehmet Güleryüz'de otuz kuruş kalmış, bir de yol paralarımız var. O otuz kuruşla bana bir gazoz ısmarlamıştı Mehmet. Gebeydim o kış.

Uzun süre aynı yerde oturamıyordum, sırtım ağrıyordu, ayakla-

rım şişmişti, delik papuçlarımı yenileyecek para yoktu, evlilik yürümüyordu. Daha ne olsun?

Annemin papuçları ayağımı sıkıyordu ama o papuçlarla zamanın gözde uğrak yeri Fuaye'ye gittiğimi anımsıyorum. Sıcaktan bunalıp çıkarmışım, birileri itmiş, ta uzaklarda bulundular.Yani tatlı anılar değil çoğu.

Her sabah Genco'yla telefonlaşıp hayatlarımızın hava durumunu birbirimize bildirirdik. O gecenin ertesi sabahı Genco, kendime yeni bir pabuç almazsam, «kırmızı bir pabuç» armağan edeceğini söyleyerek korkuttu beni. Gittim aldım.

Doğum yaptığım Nisan 64'e kadar böyle sürdü gitti. Pazartesi geceleri Nurten'lerin evinde toplanırdık. Genç Oyuncuların hemen hepsi gelirdi. Füruzan'la dostluğumuz orada başlamıştı. O sıralar, Nurtenlerde kalıyordu Füruzan. Hepimiz için güç bir yıldı. Başarısız bir devrimin, karşı-devrimi çabuklaştırdığı bir yıl.

Şimdi daha iyi değerlendirebiliyorum. İki insan evlerinde yalnız kalamamaya başladılar mı, türlü kaçamaklar arıyorlar. İki kişi yalnız kalmaktansa, kalabalıkta yalnız olmak çok daha kolay.

Doğumdan sonra bizde toplanmaya başladık. Özellikle Ali ile Genco, bebeğin altının değiştirildiği saatlerde gelmeyi severlerdi. Ben kızıma meme verirken, onlar bir köşede tiyatronun durumunu, «Keşanlı Ali»nin nasıl gittiğini, halk gününde gelen öğrencilerle genelev kadınlarının ne gibi tepkiler gösterdiklerini konuşurlardı. Biri dolaptan yemek alır, ısıtırdı, ya da bir dergiyi gözden geçirirdi. Uzun bir sessizlik başlardı. Sessizlikten korkmayan, güvenli, doyuran bir dostluk paylaşırdık.

Bir akşam, bebeği kucağında gezdirip uyutmaya çalışan Genco'yu «Ekin, I love you valla,» diye fısıldarken yakaladım. Tabiî nişanlandılar.

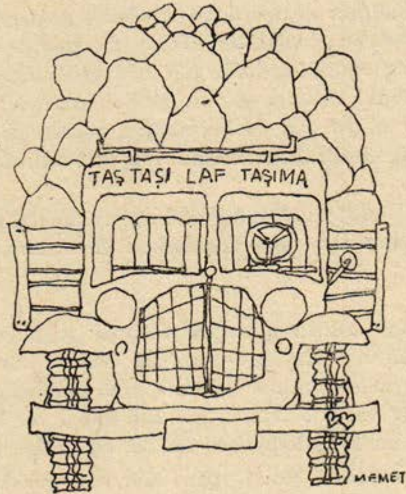
Ekin'in benim ansızın gürleşen sütümle boğulduğu gece —tıpta bindebir raslanan bir olaymış— Ali ile Genco yalnız bırakmadılar bizi. Doktor, kaynana, babalar telâşı içinde yanımızdan ayrılmadılar. Genco'nun oyunu vardı o ikindi. Son ana kadar bir koltukta kıvrılıp oturdu. Benim için kaygılanıyordu galiba, ağlamamı bekliyordu.

Dört ay önce annem öldüğü gün, öğle yemeğini birlikte yemiştik. Bizde. Ayrıldığımızdan bir saat sonra tiyatroya telefon edip annemin öldüğünü bildirmiştim. O gece İlhan İskender Ödülü'nü alıyordu. Beni çok duygulandıran sözlerle yanıtlamıştı sorulan soruları. O zaman da ağlayamamıştım.

Tam gideceği sırada çözülüverdim yalnız, dizlerine sarıldım. Kendiliğinden, yalın, yorumlara sığmayan, düz, sıkı bir sarılışla.

Buluşmalarımız seyrekleşti sonraları, bir süre sonra da hepten kesildi. Birşeyler geri gelmezdi, biliyorduk galiba. Hâlâ görüşmüyoruz.

«Köprüden Görünüş» çok kötü oynanıyor. Konu, Arthur Miller'ın. Ama müzik acılı Sicilya ezgileriyle dolu. Yanık, buruk, tarçın kokulu.

çizimleme : memet sönmez

o gece

mehmet karabulut

İki gün, üç gün hiç durmadan
Nisan yağmurları yağsın öldüğüm zaman
Bana kadar sızıp gelsin çamurlu sular
Yüzüm, saçlarım, kirpiklerim ıslansın.

Her güz başında bir ucu tutuşan
Üç arşın alın güney dağlarından
Ona sarın gömün beni
Belki de çürümem, dağılmam.

O gece kentin üstüne, ormanların üstüne
Öyle bir ay doğsun ki, tam on beşinde
Bütün akarsuların uykusu kaçsın
Gümüş kemer dokusunlar kızların beline.

zindan

ali yüce

Az önce buradaydı
Başımı koymuştum dizine
Kaçıp gitmiş şiir
Sonsuz bir zindan içinde
Rastlayan olmamış izine
Kanatlarını yaka yaka
Uçup gitmiş şiir

Denizden çıktı şiir
Yürüdü kendi içine aka aka
Sırtı duvar aynası
Yorulmaz yükümü yansıtmaktan
Titreşmeye görsün bir sozcük
Gıcır gıcır yıkanır evren
Gelip oturur gönlümüzün ortasına
Her kim ki gözsüzdür kördür
Bilsin ki iki elim yakasında
Işıktandır şiirin zindanları

Hep sağdır şiir
Hiç öğrenmemiştir ölmeyi
El etmeye görsün özgürlük
Öpüşmeye başlar sözcükler
Karada denizde havada
Her kim ki göbüttür böndür

Bilsin ki iki elim yakasında
Sevgidir şiirin kurşunları

Yüklenmiş baharı sırtına
Gezdirir coğrafyacı leylek
Döllenmeye görsün bir sözcük
Şiir at gibi kişner haritada
Kuşlar türküsünü
Ağaçlar çiçeğini söylerken
Analar ağır yakar
Okula giden çocuklarına
Her kim ki devlettir
Sağırdır buzdur
Bilsin ki iki elim kulağında
Közdendir halkımın çığlıkları

«dizboyu papatyalar»

•

füsun altıok

«Akşamın kursağında mavinin kıymığı ha»
Metin Eloğlu

Hikâyecilere, yarının romancıları, «istikbal vaadeden» roman stajyerleri olarak bakmam ben. Onların önceden ya da sonradan roman yazıp yazmamaları da bunu değiştirmez. Hikâyeyi öbür yazın türlerinden apayrı kılan özgün bir öz-biçim biraradalığı vardır ki şiirin, romanın, oyunun, denemenin olanaklarından daha başka olanaklar getirir edebiyata. Hikâye Çehov gibi, Sait Faik gibi adlarla doruklanıp onurlanmış başlıbaşına bir edebiyat olgusudur. Batıda ve Türkiye'nin «literatür» izleyen çevrelerinde ara-sıra «Şiir tükendi mi?», «Roman burjuva sınıfıyla birlikte çağını kapacak mı?» gibi sorular, kaygılar (belki de kaygı değildir!) beliriyor. Hikâyeye ise pek ilişilmiyor. Belki onun zaten, büyüyünce roman olacağı, roman olunca da burjuva sınıfıyla birlikte göçüp gideceği düşünülüyor. Bence bunlar ithal malı «sorunsal»lardır. Türkiye'de bugün edebiyatın hiç bir türü can çekişmiyor. Tersine, şu bilip durduğumuz şiir, roman, hikâye ortadan hiç varolmamışcasına yok oluverse onları yeniden yaratacaklar var. Hikâyenin pabucunu kolay kolay dama attırmayacaklar, gözlüye de gözsüze de hikâye gösterecekler var.

Alalım *Dizboyu Papatyalar*'ı. Hikâyenin hikâyeliği, yaşantılardan oluşan gerçek bir yaşamın kesitlerine ışıldak tutmak, onu yaşanmışlığıyla ve yaşatarak yaşamaya katmaktan mı geliyor? Öyle bakalım! Dilde, biçimde, biçemde (üslûp) bu yaşarlığı kavratacak, aracısız taşıyacak özgün bir anlam yükü mü gerektiriyor? Öyle bakalım! Bir

de dünyaya bakış, insan görüşü, belirli bir tavır, bir çizgi mi olmalı? Öyle de bakalım:

Tomris Uyar'ın hikâyelerinin hemen hepsinde ortak, —denebilirse— soyut, ama neredeyse bin yılların esirgeyen, bağışlayan, gözeten tanrısının arabı olarak düşünülebilecek kadar da tanışıklık veren bir zalim, bir kahreden, bir ezen, silen dev-adam var. Fiilen rol almayan ama kendini hep içten içe sezdiren, bu hikâyelerin kendisine «Hayır!» demek için, başkaldırmak için yazıldığı izlenimini veren birisi bu. Düzen mi? «İnsanın kendi soyu» mu? Bir temel yanlışlık mı? Hikâyelerin insanlarının o insanlar olmalarının getirdiği bir kaçınılmazlık mı? Adını koymayacağım. Şu kadarını söylemeli ki, bu hahis, doğruyu da vuruyor, yanlışı da. Buradan çıkarak, hikâyelerin doğru yaşamak - yanlış yaşamak üzerinde uzun uzun düşündürdüğünü, farkına varılmaksızın benimsenen değer yargılarını adamakıllı silkelediğini de söyleyebilirim. Kişilerinin değer bilincini, yaşamlarının mihenginden geçirerek irdeliyor yazar.

Başına birşeyler gelenler var hikâyelerinde. Bunlar beklenen sonuç olabildiği gibi (örn. Limanda, Aykırı Dal Üstünde), beklenmedik, aykırı olaylar da olabilir (örn. Emekli Albay Halit Akçam'ın İki Günü, Ömür Biter Yol Biter). Beklenmedik, aykırı dedim ama, bu nitelemelerle hiç de çelişmemecesine olağan ve inandırıcı yine de. *Dizboyu Papatyalar* adının uyandırdığı güneşli imgenin hemen ardında, kitap kahırla dolu. Bütün o kişiler yaşamın ta içinde, didinip duruyorlar küçücük bir sevinç, anlık bir mutluluk, biraz sıcaklık, karınca kararınca bir erdem ve özetle «hakların en *doğalı*» olan insancalık uğruna. Çelişki hep o acımasız dev-adam imgesiyle betimlediğim ve Uyar'ın karşı konulmazlaştırdığı (yani ben karşı konulabileceğini düşünüyorum) güçle, o gücün uyrukları olan kişiler arasında somutlaşıyor. Bu kişilerin çoğu, kökenleri ne olursa olsun, amansız hasımlarının —bir terim uydurmama izin verilirse— «lumpen burjuva» lığa sürüklediği kişiler. Hüseyin, Albay Halit Akşam, Feride Hanım, Orhan, Şermin, Müzeyyen, İzzet, İhtiyar hanım... başka başka yollardan geçerek, başka başka dışa vurarak hep buraya gelip dayanıyorlar. Bir yandan da etkin ya da edilgin yanlışlarının koyuluğunu delen bir cevher bazılarında! Kutup yıldızı gibi. İnsanlık cevheri, yok edilemeyen. «Bir bunu alamadılar elimizden» diyen Hüseyin'de, «Bizi ele vermemişti. Bizse kalktık ona orospu dedik» diyebilen Albay'da, «Birbirlerini bir yemek süresince bile olsa gerçekten sevecek bir kadınla bir erkek için masa hazırlayan» Aydın'da, hele hele camdan kazınacak hallere gelmelerin Behçet bey'inde, hatta sonra hemen kendine dönerek «Bü-

tün bunlar, buralar benim. Bu yelpaze de.» diyecek olan insansızlık simgesi ihtiyar hanımın, biraz önce son nefesinde de olsa «Öpün», «Öp» demesinde fışkırmadan edemiyor bu cevher.

Kimlerdir bu cevheri herbiri başka bir katmanında saklayan hikâye kişileri? Sahip çıkılmayanlar, sahip çıkamayanlar, umarsızlar, yaşamaya özenenler, birşeyleri kendilerine yediremeyenler, yaşamın kıstırdıkları, alışkanlıklara tutsak olanlar, kendine yabancılaşanlar, «kötü bir romanın özeti gibi» kalakalanlar, bırakılanlar, tükenenler, tükenmişler, sıradanlığın usul güvenini taşıyanlar, kendini salıverenler, iğretiyi, yalanı yaşayanlar, tutunmak isteyenler ve tutunmamak isteyenler... Hepsi, bütün bu yaşantılarla baskın veriyorlar *Dizboyu Papatyalar*'ı okuyana.

Bu baskının okuyanı telâşa verebilmesinin —baskının bilincini yaşatmasının demek istiyorum— koşulları; tıpkı hayatta olduğu gibi, hatta ondan da doğal, abartısız, yalın (neredeyse çaktırmadan diyeceğim) bir aktarma ile gerçekleşebilirdi. İşte tam da böyle yazıyor Uyar. En önemli saptamaları, ayrıntıların gözlemi düzeyinde tutarak:

«Ulan herifin herbir çaresi kesik, bir de yüreğini yerli yerinde taşıyacak. İnsaf be!» (Hakların En Güzeli, s. 13.)

«Zarfı yırtmamış, gereken yerden özenle açmıştı. Kaç yıldır kocasından gelen mektupları sabırsızlık edip yırtmadığını, usulca açtığını hesapladı Şermin.» (Dizboyu Papatyalar, s. 80.)

«— Soruma karşılık vermediniz, dedi Meliha Hanım kırılmışcasına. Demiştim ki, bir tek inceliğin bile akılda kalması önemli. Değil mi?

— Tabii, dedi İzzet gülerek. Tabii, tabii, tabii, tabii.» (Limanda s. 127.)

Bu anlatım tavrına yer yer şiirsel betimlemeyi katıyor. Gerçekten çok, çok güzel betimlemeler şunlar. Bakın:

«Behçet beyin sırtı cama dönüktü. Pencereden giren ölgün ışıkta büsbütün eskimiş görünüyordu. Pervaz hiç boya görmemişti, camlar nicedir silinmemişti. Kirli camlara özgü o dolanık, halkalanarak büyüyen iç kapayıcı lekelerin berisinde ufacık bir lekeydi Behçet bey; biraz kazınsa kendiliğinden çıkabilirdi. Sanki beyaz gömleğinin yakasındaki kola ayakta tutuyordu onu yalnızca. Gömlek biraz daha eskise, bir kerecik daha yıkansa, ya da pencere camı biraz aralık kalsa da içeri akşam rüzgârı dolsa, yedeğinde yeşeren otların, ilk kabak kızartmalarının, nanenin kokusunu getirip bıraksa, yaşamanın üstüne bunca varmasına dayanamayacak, yıkılıverecekti.» (Şen Ol Bayburt, s. 64.)

«Haziran başlarıydı. Yaz suyu çıkageldi. Bahar dallarını, dağılmış yaprakları kendine kattı. Denizlerin ölü yerlerinde harelenen mazot birikintilerini, çöpleri silip süpürdü.

Taze bir solukla geldi yaz suyu: dönemeçleri rüzgârladı, suları burgaçladı, arıttı, dolaşır kıldı.

...

Bir tankerin tok sesi çöktü suyun dibine. Havaya bir tren düdüğünden artakalan onulmazlık duygusunu bıraktı.

Acı, kısa sessizliklerle nokta nokta belirlendi Aydın'ın genzinde. Sonra o noktalar teker teker yandı...» (Yaz Suyu, s. 58-59.)

«Akşam ezanıydı.

Ezan; kapıda bekleyen, yırtık giysili bir dilenciydi.

Ezan; ahşap bir yalı kapısının ansızın o dilencinin yüzüne kapanmasıydı.

Kimsenin aslını bilmediği, doğrusunu tutturamadığı bir şarkının hep yanlış söylenişi, söyleneceğiydi.» (Aykırı Dal Üstünde, s. 140.)

İnsanın ve çevresinin birbirine, ek yeri ayırdedilmeyecek biçimde ulanmasının etkisini kullanıyor:

«Evler sahiplerini ele veriyor. Hem de en umulmadık anda. Hele bahçeler. Yoksa delişmen ortancalarla mora kesmiş zakkumlar neden coşku değil de anlatılmaz bir bırakılmışlık duygusu uyandırsın, böyle? Elle tutulur bir iğretilik?» (Limanda, s. 113.)

«O zaman uzun süren bir bayram şenliğinden sonra iğreti ışıkları söndürülmüş, renkli ampulleri zafer taklarından sökülüp alınmış, yayalarının her günkü bildik adımlarına dönmüş bir anayolun duyabileceklerini duydu.» (Dizboyu Papatyalar, s. 95.)

«Karşı duvarda, ufka doğru uzayan alacalı yollarıyla bir kilim asılıydı. Arada bir dönüp katışıksız gözlerini üstümüze diken geyiklerle kilim ceylanları da bu odanın bütün parçaları gibi insan bakışını unutmuş görünüyorlardı.» (Şen Ol Bayburt, s. 66.)

«Kırmızı kömür sobasının hemen yanındaki duvarda, sıcaktan uçları kıvrılmış bir fotoğrafta bir yerlere gitmiş bir delikanlıyla —oğulları mı? nereye? ölmüş mü?— dudakları kıpkırmızı boyalı gencecik gelin başbaşa vermişlerdi. Odadaki toz ve sidik kokusu belki de bu ölmüş ayrıntılardan çıkıyordu.» (Şen Ol Bayburt, s. 67.)

Kimi zaman da pes perdeden «kıssadan hisse» leri bile yerine yakıştırıyor:

«...Çünkü yaşamana sıkı sıkı bağlı bir sözlükten seçersin sen kullandığın sözcükleri. Beşyüz sözcük topu topu, olsun! Varsın yaşaman kadar sınırlı olsun sözcüklerin. Sen bu yüzden tutarlısın zaten, değil

mi sevgili Orhan? Ankara'ya da bu yüzden uygunsun: evindesin, güvenlisin bu kentte...» (Dizboyu Papatyalar, s. 83.)

«Onları yöneten kentsoylu bilinci ise olanca gücüyle direniyordu. Bir çeşit arttırmaya girişmişti yaşamayla. Yo hayır, ne canını, ne malını, ne kandaşını, ne hizmetçisini, ne tanıdıklarını kolay kolay elden çıkarmayacaktı! Ucuza gitmeyecekti, ne pahasına olursa olsun.» (Aykırı Dal Üstünde, s. 133.)

«İnsanı önce kendi soyu yer bitirir, kendi cinsi yağmalar.» (Şen Ol Bayburt, s. 71.)

Bana sorarsanız, hikâyeciliğimizin son birkaç yıldır iyiden iyiye kendini kabul ettiren sağlam çizgisine yeni bir damardan kan getirmeyi böylelikle başarıyor Tomris Uyar. *İpek ve Bakır*'dan bu yana (*Şahmeran Hikâyesi* dışarıda kalmak üzere) «adının açıklanmasını istemeyen bir hayır sahibi» gibi usuldan usula sürdürüyor bu işi, dürüstçe.

Tutmadığım hikâyeleri olmadı mı? Üç kitapta da birer-ikişer tane çıktı. Örneğin, *Dizboyu Papatyalar*'da Hakların En Güzeli ve Emekli Albay Halit Akçam'ın İki Günü hikâyelerini sevdiğimi söyleyemem. Ne var ki, hikâye anlayışını doğruladığım, «edebiyatçı» niteliğini duraksamasız teslim ettiğim, sevmediğim hikâyelerine gelince, onları da bu kanımı sarsacak zayıflatacak nedenlerden ötürü sevmezlik etmediğim bir yazarı eleştirirken «teamül»den ayrılmamak uğruna, olumlu yanlar-olumsuz yanlar dengesini kurmaya çalışmak bana pek anlamlı gelmiyor.

Ben sanattan öneri bekleyenlerden değilim. Onun için de Tomris Uyar'ın önerisini aramadım. Belki arasam da bulamayacaktım. Ama bir tehdidin, hattâ tehdit olmayı da geride bırakan birşeyin, insanın yok oluşunun, yok edilişinin çığ gibi, bir ünleme dönüşerek sayfaların arasından capcanlı fırladığına tanık oldum. Bunun «bilmem hangi gerçekçilik» etiketiyle dosyalanıp dosyalanamayacağını bilmiyorum. Karışmam da. Yalnız şunu düşündüm: eBlki de gerçekliği yansıtan sanat, gerçekçiliği yansıtan sanattan daha gerçek ve daha gerçekçi sanattır!

şiirler

halil ibrahim bahar

SAKINCA

Işık sızdırmaz dışarı hiç
gece tezgâhında dokunmuş gölgem
kış çiçeklerine
bir de göçebe kuşlara açıktır
güneşle ilgisi yoktur
okullu kızlara tutkunluğu aşırı sayılırsa da
kimseye dokuncası olmayan
ve artık ataları yeryüzünden silinmiş
garip bir hayvan türünü simgeler
aşka omuz verdiğinde
yıkıcı depremlerden geçer
ardından toplar kendini
parçalarını acının tutkalıyle yapıştırır
kalkar ayağa
belli olmaz ek yerleri

ÇARPMA

uzadı uzadı da
bay sıkıntının gecesi
ilkayaza çeyrek kala
güneşe değil

kara bir taşa çarptı apansız
bilincini yitirdi zifiri karanlık
oysa
nereye baksanız
sarı beyaz ışıltı papatyalar
erik ağaçlarında
patlarken pıtırak tomurcuklar
bay sıkıntı dedi ki
artık gereği yok
bu gözleri bir bankaya bağışlamalıyım
yaşlı bir kalbin
daha renkli görebilmesi için dünyayı
yoksa kimse bağışlamayacak
içinde şimdiye dek biriktirdiğin
sevgiden acıya
acıdan sevgiye uzanan
bütün kuş çiçek sayfalarını
parmaklarına bulaşmış
bunca kelebek tozunu
dokuz doğurdukça bay sıkıntının gecesi
gümüş bir taç kalacak
en yüce tepelerde kar buzul
bekleyin
ey sevgililer
çok şaşırtıcı bir şey olacak

IŞIK

karamsar böyle dedi
doğaya bakıp umutsuzluğa kapılıyorum
değil mi ki
ortalık bir baştan bir başa çiçeklerle ağarmış
ırmaklar parıltılarla akıyor
alabalık tüy gibi tırmanıyor en dik çavlanı
koyunlar kuzucuklar çayıra şenlik
bir çoban üfürdükçe kavalı
nasıl mı dedi karamsar
bu düzlükler öylesine yokuş
bir soru bir soru daha yavrulayacak

döllenmiştir söz
hangi su denize
hangi su umutsuzluğa akar

BATAN

canın mı yandı yanar mum
nedeni orda değil
elbette batar diken
usa vurunca doğa yasası
serçe parmağında bir damla kan
kırda böğürtlen toplarken uçurdu sevincini
düştü sanmıştın
acemi kanatlarıyle yeniyetme kuş
oysa daha önce daha derine batmıştır söz diken
bir yerde bir akşamda
bir gecede bir gündoğuşunda
sevginin yoğunlaştığı
bir anda
bir bakıştan bir uzak dolanı geçmekten
o güzelim koruyu
anımsa
bir açılıp bir kapanan sislerle
yitip gidenden
batacaktı elbette
binlerce diken
toplasan hepsi bir tek söz

iblis'e göre incil (2)

•

enis batur

A Ğ

Akrebin biriktirdiği ağu, her boğumda sırladığı ölçeği yitimin. «Onlar saatı da yalanladılar» diyor Öteki-Kitab. Öyle:

Akrebin yadsıdığı, yelkovanda çoğalan yazgısı.

Çalışıyor akrep, ince elyazısına
gönenerek örümceğin.

Merdivenin dibinde: Anlamsız doruğu göğün. Omurumuz birikiyor yokuşun dibinde: Hangi basamağın evresi başlatıyor bu sonrasız soruşturmayı, hangisi bitirirse? Veremediğimiz yanıtların karşılığında kan kusanlar: Köprü'nün falına bakmadık mı, vahaların ince gülümsemesine varmak için? Ve aramadık mı, durgun su yüzleri, yansımak için yorgun yüzümüzden?

Doruğun dibinde.

Akrep çalışıyor. Elmas duvarın
dibinde oluşuyor gözün tuzağı.

Bütün kapılar kapalı. Ve birdenbire boğuluyor karanlık. Ey ışık! simgesi yol yitiminin. Lavlar yaklaşıyor ağza, dilin kemiği kırılırken usüstü bir gürültüyle. Ey yalvaç! konuş bizi, söyle: Neden yaralanmışızdır hep, bir annemiz oluşundan?

Korktuğunu düşünüyor akrep. Ürküye kapılmamalı oysa, dingin bir gözden bakmalı dışarıya. Çileden geçmek zorunda olduğunu anladığında, alımlı bir büyü görünümü taşımayan genç bir akrepti. Toy değil artık: Nice kumluklarda, saatlar boyu, sırtı-

nın direncini pekiştirdi, güneşin güçlü öğretisine dönüp. Şimdi, bu korktuğu an'ın sınırsız boşluğunda duran, toprağın buruşuk karnında ayrışan, sonra da derişen belirsiz gölge (Bir Kuşluk Vakti Delisi, bu umarsız şarkıyı söyleyen. Uzaklarda savunuyor erişilmezliğini. Sonrasız Göç'ün kısa soluğunda konaklıyor; Tarih'in takınaklı kişiliğine sayısız çağ olarak vuran açkıyı denemek için göğün kapısında.) onun bittiği yerden başlıyor.

Ve «Gövdem benim, korkunç pusulam!» diye çağırıyor akrep saltık etini*.

Çoğalıyor akrep, Ağına ürüyor
ağu ile.

Yasalar inecek doruğun sisinden. (Devinim yok:

Kum saatı yatay duruyor,
Göz uzağın ötesini arıyor,
İp düğümün karmaşık evrimini.
Sarkaç: Başkaldıran bir öğe.) Ve boyuneğenler silkinecek tarihin yanlış uykusundan:

Onan: İlkyazda ölümün olanaksız olduğunu savunan.
Byblis: Aynı kökten, kanın ve etin aktöresiz alaşımı.
Lilith: Öteki yanı kösnüllüğümüzün.

İşte yitikler toplamı: Şiirin eksenini değiştirdiği yok-evrende buluşmuşlar.

İmdi, bir duvar bu: Sınıra varıldığının kanıtı. Öylesine ürkütücü, duymadığımız ses. Öylesine görülmedik, gözlerimiz. Anlaşılmadık, aştığımız çoğunluğu çölün, suyun ve gecenin.

Çıdamın ereği değil mi bu?
Ulaşmak;
kapkara da olsa yapıntı.

Sonrasını bilmiyoruz.

* *(İnsan'a olan engeli bu, Kuşluk Vakti Delisinin. Yolcular, keşişler ile bir kan topluluğu oluşturduğu. Kanıtları mı? İşte yalnızlığı, ona nice yıkıntılar sunan, "aysız gecelerde". Ve sessizliği, hiçbir cebir ile bağdaşamayan.)*

Yetkin olmak istiyor akrep;
yetkin ağına düşerek.
Kaçınılmaz değil mi
yitim, diye soruyor, aynanın
dışına düşen eşsizliğine.

Sonrası yok: Biliyoruz. Akrep,
ateşin de kendisinden korktuğunu
bilemez miydi?
Buna da, «hiç bir doğa yalımla giydiremez
çocuğunu» diyen şiir veremiyor.
Akrebin yitimini,bütünlediği ağda
arayacaktır bilge kişiler;
elmas duvarın dibinde.
Biraz ileride merdiven duruyor, dayalı;
belli ki çıkmak için.
Yanında kum saati; belli ki ölçmek için.
Sonra da terazi, nereden bakılsa görülmeyen;
suskun, adsız; tartmak için.

kitap notları

•

burhan günel

Onların Çocukları, Şükran Kurdakul, Öyküler, 1975, Ataç Kitabevi.

Çok yönlü sanatçı kişiliğinin ürünleriyle son yıllara imzasını katan Şükran Kurdakul'un 1975 bitiminde yayımladığı öyküler kitabı, araştırıcı bir sanatçılığın belirtilerini taşıyor. Uzak ve yakın geçmişimize (Cumhuriyet dönemi sınırlarında) gidip gelen öykülerinde, o hep söylenegelen, buna karşılık çoğu edebiyat ürünlerinde yeterince bulunmayan, aranıp da bulunamayan «insan gerçeği» kimi zaman sarsıyor okuru, Kurdakul'un bilenmiş kalemiyle. Hele bir «Unutulmaz Baba Resimleri» adında çalışması var ki, unutamayacağım öykülerden biri olduğunu kesinlikle biliyorum. Beynime, yüreğime kazındı kaldı sanki. Öykünün bitimi çok sarsıcıydı. Sorgusu yapılan bir tutukluya, türlü zorlukları göğüsleyerek çok uzaklardan gelmiş olan oğlunu göstermezler. Çünkü, sorulan soruları yanıtlamamaktadır. Ve çocuk, babasını göremeden dönüp gider.

İnsan, türlü konularda yanılabilen, yanıltılabilen bir varlıktır. Seçtiği düşüncede, savaştığı yolda yanılgıları olabilir; giderek, yanılgıdan da öte, belli bir çıkar hesabının da bilincinde olabilir, bunları kabul edebiliriz. Ama, insan, kendinin de karşısındakiler gibi bir insan olduğunu nasıl unutabiliyor? İşte bunu almıyor aklım, işte buna dayanamıyorum!

«Onların Çocukları» bir iki öykü dışında, bütünlüğe ulaşmış bir kitap. Öbür öykülerde de, yukardaki örnekte olduğu gibi güçlülerin güçsüzlere acı çektirme yöntemleri sergileniyor.

Dönüşüm, Tahsin Yücel, Öyküler, 1975, Bilgi Yayınevi.

«Dönüşüm» için çok şey söylendi. Bunların bazılarına tümüyle, bazılarına da belli bir ölçüde katılıyorum. Ama söylenenlerin dışında, düşündüğüm, aklıma takılıp kalan bir şeyler var:

«Dönüşüm»ün biz sanatçılar ve yüksek düzeydeki (ekin düzeyi) okurlarca anlaşılabileceğini, oysa asıl okur çoğunluğu için biraz fazlaca «sanat ürünü» olduğu sonucunu çıkardım o söylenenlerden. Bu varılan yargı eğri ya da doğru olabilir, o başka konu. Bana ters gelen, kuşkuyla karşıladığım şey şu: Acaba, kendi anlayışımızı değil de, başkalarının (sözgelişi ilkel okurun) anlama gücünü düşünüp, en çok buna önem vermemiz birazcık yersiz sayılmaz mı? Başkaları adına eleştirmek, yargılamak niye? Eleştirmen olarak, sanat yaratıcıları olarak, ilkin kendi ölçülerimize göre bir değerlendirme yapmamız gerekmez mi?

Bana kalırsa, her zaman karşılaşılmayan, zor yazılan, az yazılan öyküleri, erişilmesi güç bir başarı düzeyinde ortaya koymuştur Tahsin Yücel. Bu kadar düzeyli öyküleri herkesin anlamasını beklemek olmaz zaten; yanlış yargı.

Diz Boyu Papatyalar, Tomris Uyar, Öyküler, 1975, Okar Yayınları.

Tomris Uyar, anlatım incelikleri olan bir yazar. Duyarlığıyle, değişik açılara sahip gözlemciliği bir araya gelince başarılı öyküler yazabiliyor. Daha önceki kitabı «Ödeşmeler»den bir öyküsünü anımsıyorum, adı «Çiçeklerle» idi. Unutamadıklarımdan biri. Sekiz öykülük bu sonuncu kitabında da var öylesi: «Şen Ol Bayburt». Biterken bıraktığı iç ezikliğiyle, «Yaz Suyu» da öyle. Sevgiyi yakalayamamış, göz açık kapayıncaya kadar geçiveren bir gençlik döneminin, yerini ansızın geçim sıkıntılarıyle gelen bir olgunluğa, durgunluğa, özleme bırakıverişi. Garson, kendi bulamadığını başkalarının bulmasını, edinmesini ister:

«...Birbirlerini gerçekten seven, bir yemek süresince bile olsa gerçekten sevecek bir kadınla bir erkek için hazırladı masayı. Durdu. Bekledi.» (Sayfa: 59)

Daha önce, masaya, içini çiçeklerle doldurduğu bir su bardağı koymuştu.

Öteki öykülerin de hemen hepsinde hayatın inceliklerinden saptanmış, biçimli bir anlatımla sunulmuş ayrıntı güzellikleri var. «Diz Boyu Papatyalar» sevdiğim, etkilendiğim kitaplardan biri oldu. Konu ilginçliği yanında, anlatım güzelliğiyle de.

Dostlukların Son Günü, Selim İleri, Öyküler, 1975, Bilgi Yayınevi.

Bitirince, «Uzun süre öykü okuyamam» diye bir sanıya kapıldım. Güzel kitaplar arka arkaya gelmişti, bunlardan biri de Selim İleri'ninkiydi. «Çok yüksek bir duyarlığın» ürünleri diye tanıtılan öykülerinde ayrı bir tad var. Kendine özgü bir anlatımla sergilenen, kendine özgü bir dünya. Sanatçının, dolaylı olarak hayatı yenileme, kişiyi değiştirme, biçimlendirme görevleri vardır, biliyoruz. Ama sanatçılar, aynı zamanda insanların ortak duyargalarıdır da. Hayatı koklarlar, yeryüzüne bu görevlerini yerine getirmek için serpiştirilmiş gibidirler. İleri, bu sonuncu kitabıyla, o duyargalardan biri olduğunu koyuyor ortaya.

Bir ayrıntı öykücüsü görünümünde yazar. Öykülerini okurken bir çiçek bahçesine girmiş gibi oluyorsunuz. Türlü çiçekler arasında, çiçeklerin güzelliğini göremeyen, kokusunu duyamayan bir kesimin öyküleri bunlar. Ama, o kesimin pisliğe bulanmış kınanası yanları bile, o gülsuyu kokusuna karışarak anlatılıyor. Tek tek insanlara kızamıyorsunuz. Ama o tek tek insanların birleşip oluşturduğu bir kesimin pisliklerini de görebiliyorsunuz. Bu, bir bakıma çelişkidir. Ancak, kendini, varlığını kanıtlayan bir çelişki.

«...Annemi dünyanın bütün kötülüklerinden sorumlu tutmakla nasıl yanılmışım! Annemi, babamı, bir dolu küçük basit, önemsiz insanı... Gelişen, büyüyen kötülük nereden kaynaklanıyor? Neden gelip bana çarpıyor, sana çarpıyor, bir başkasına çarpıyor?» (Sayfa: 180, Söyle Kalbim.)

Bireyden yola çıkan bir öykücü de olsa, Selim İleri'nin bireyden topluma geçebildiğini görmek zor değil öykülerinde. Biraz derinliğine bakabilmek, bunu anlamak için yeterlidir. Nutuksuz, abartmasız; sonuçlardan yola çıkıp nedenleri sezdiren bir öykü anlayışı var İleri'de. O çiçek bahçesindeki ayrıntı bolluğu da, o belli kesimin yaşayış biçimini belirlemek, gerçeklemek için ölçüyle seçip ayıklanarak uygulanmış.

Vatandaş, Tahsin Yücel, Anlatı, 1975, Bilgi Yayınevi.

Tahsin Yücel, «Dönüşüm»deki anlatım başarısını «anlatı» dediği bu kitabında da sürdürüyor. Ama, değişik bir ortamda geçiyor olaylar. İlginç bir tip anlatılıyor. O tip, sesini duyuramayan «Vatandaş» çokluğunu simgeliyor. Daha açık seçik, ama hiç de «Dönüşüm»deki düşünce düzeyinin altına düşmeyen bir çalışma bu. İnsanın içini ılık ılık saran, insan davranışlarının güzel ayrıntılarıyle, ilginç incelikleriyle süslü, düşündürücü, sarıcı, türlü konumlardaki türlü insanların

içini dışını, yüreğini beynini didikleyen; toplumu ince ince eleştiren...

TÜRKİYE'DE 1975 YILINDA 6.645 KİTAP BASILDI

İstanbul'da bulunan Millî Eğitim Bakanlığı Basma Yazı ve Resimleri Derleme Müdürlüğünce yapılan istatistiğe göre 1975 yılında Türkiyede 6.645 kitap basılıp derlenmiştir. Eserlerin 5.679'u kitap, 966'sı broşürdür. 5.542 telif esere karşılık 1.103 tercüme eser yayınlanmıştır. İstanbul'da 4.008, Ankara'da 2.310, diğer illerimizde 327 kitap basılmıştır.

Yayınların konularına göre ayrımları da şöyledir: Toplumsal bilimler 2091, Edebiyat 1.100, Uuygulamalı bilimler 1.065, Kuramsal bilimler 531, Genel konular 485, Tarih-coğrafya-biyografya 381, Din ve ilâhiyat 317, Güzel sanatlar-spor-turizm 309, Dilbilim 214, Felsefe ve ahlâk 152.

1974 yılında ise 6.883 kitap basılmıştı.

şiiristana 1975 gezisinden

osman serhat erkekli

7 EYLÜL 1975

yüzyılların çapağı birikmiş
gözlerinde kedinin
bir yıldız gözlerinden düşüyor denize
beyaz kedinin
bütün gece derisiyle seviştiğinden
kucağındaki kedinin
bellenmiş ellerini kurutuyorsun
saçında kendinin
bir yıldız da senin
gözlerinden düşüyor
düşüyor ölmüşsün
gömülmüşsün yürüyen bir kefene
şiiristan camisinde ölmüşsün
giriyorsun cami kenefine
açılmıyor dükkânları kefenin
kefeninde ölmüşsün
bir yıldız da senin
gözlerinden düşüyor
düşünde ölmüşsün
yazı masandan geçiyor sınırları
şiiristan ve yıldızların
yıldızlar
yıldızlar uzak
uzak ve parlak

bir yıldız da senin
gözlerinden düşüyor
düşünde ölmüşsün
şiiristan camisinde ölmüşsün
küfretmeyi bırak
yıldızlara bak
yazı masandan geçiyor sınırları
şiiristan ve yıldızların
yastığından kalk
kalk masana
masanda kalk
çek ellerini
ellerini çek kediden
gözlerine bir yıldız tak

13 EYLÜL 1975

insanlar
insanlarımız yalnız
kızağa çekilmiş boğaz gemileri
gibi giderler ölüme yalnız

şairler
şairlerimiz yalnız
girilmeyen evler
anahtarları gömütlerinde yalnız

ben miyim
yalnız ben miyim
okumayı unuttuğunuz şiir
ve hergün tuttuğunuz balık

siz misiniz
yalnız siz misiniz
yazmayı unutmadığım şiir
ve kalabalık

21 EYLÜL 1975

konuk odasında yatıyorsan evinin
sokak lambasıysa ay
şiirlere girmeyen bir sözcük gibisin
yalnız gibisin vay anam vay
yalnız gibisin

ölüm bile olsa gelen
gelenin zili çaldığı yoksa
çarpışmıyorsa duvarlarla zil sesi
yalnızlık
zille oynayan bir çocuktur ağbisi

salonda felsefe

•

demir özlü

Yaz mevsiminde bir çöl gibi kavrulur bu kent. Bozkırda kurulmuştur. Ama henüz bahar bile gelmemişti iyice. Yağmurlar mevsimiydi. Ardından diniyordu yağmurlar. Hava kapalı oluyor, bazan gecenin içinde açılıyordu. O zaman, sonsuz bir parıltıyla yıldızlar görünüyordu.

Misafir kaldığım evden sıyrılıp, akşama yakın, onu görmeye gittim. Kapıyı açtı. Salonda oturuyordu. Saçlarını düzenlemişti. Dışarıya çıkmaya hazır bir giyimi vardı.

«Gel» dedi.

Geleceğimi ona önceden bildirmiştim.

«N'apıyorsun?»

«İyiyim. Seni gördüğüme sevindim.»

Salona girdim.

«Otur» dedi.

Genişçe bir koltuğun bir yanına oturdum.

«Hemen bir içki vereyim sana.»

«Ver istersen» dedim.

Bir içki sürdü önüme.

«Buz da burda. Ben de içeceğim.»

«Pek içki içmiyordun sen?»

«Şimdi biraz içiyorum. Biraz değil epeyce.»

Güzel, duruk, sağlam bir içkiydi. Buzla içerken, her çeşit susuzluğu gideriyor gibiydi. İçinde yaşamla ilgili bir öz vardı sanki. İçe çekiliyor, özümseniyordu.

«Belki gelemezsin diye düşündüm de, yemeğe çıkmak isteyen, iki

yeni nişanlıya yemeğe çıkmak için söz verdim. Ama ziyanı yok. Şimdi dördümüz çıkabiliriz yemeğe. Değişen bir şey yok. Ne dersin?»

«Tabiy, tabiy, çok iyi.» dedim. «Zaten yemeğe çıkacaktık. Onlar da olsun daha iyi. Belki eğleniriz.»

«Bir kadeh daha dolduruyorum sana. Şimdi neredeyse gelirler.»

«Bilmem içeyim mi?»

«İç tabiy.»

«Peki, peki, koy biraz daha.»

Sıkı bir içkiydi. İçiliyordu. Yaşamı özümseyecek damarları açıyordu. İnsanı bir sıçramaya, bir aşkınlığa götürüyordu sanki, yavaş yavaş.

Yanyana oturuyorduk. Atkılı ayakkabılar giymişti. Hafif dolgun bacakları da güzel görünüyordu. Bacak bacak üzerine atmıştım ben de. İyice rahat bir durumdaydım, aklımdan çok uzak, ilintisiz şeyler geçiyordu.

'Atkılı ayakkabılar'ın sözünü ediyorum; modaydı bu ayakkabılar. Yüksek topuklu, atkılı ayakkabıların iyice pahalı bir türüydüler. Ne yalan söyleyeyim, bayılıyordum bu ayakkabılara... o kadınsı sıcaklığı insanın içine akıtıyorlardı sanki.

Beklenen misafirler geldi. Uzun boylu, kara saçlı, orta yaşa doğru ilerleyen bir adamla, orta boylu, sade giyimli bir kadındı bunlar. Salona girince bir süre ayakta durdular. Ben de ayaktaydım. Ellerini sıktık birbirimizin, oturdular sonra birer koltuğa. Bizimki gitti, geldi. Onlara da birer bardak içki koyduktan sonra.

«E, hoş geldiniz!» dedi.

Kadının biraz sıkılgan bir havası vardı. Hangi işle uğraştığı kestirilemiyordu.

«Yorgun musunuz?»

«Yo, hayır» dedi kadın. Koltuğunda silkinir gibi yaptı. «Haydi hoşbulduk öyleyse.»

Birkaç konu üzerinde, bilmediğim, ama önemli de olmayan şeyler konuşuldu, ardından 'çıkalım' denildi.

«Bir araba çağıralım» dedim, unutulan birşeyi bulan biri olmak isteğiyle.

«Araba var» dedi kadın.

Çıktık o zaman. Kaldırımın kıyısında duran, küçük bir arabanın içine yerleştik. Onlar öne, biz arkaya. Farları yaktı kadın. Erkek kadına:

«İyi görüyor musun?» dedi.

«İyi, iyi görüyorum» dedi kadın.

Döndü. Hafif yokuştan aşağıya verdi arabasını kadın. Tek tük otomobillerin geçtiği asfalt yolda, sağ yanı aldı. Bir törene, önemli birşeyi kutlamaya gidiyormuşuz gibi ağır ağır sürdü arabayı, gizli bir kutlamaya gidiyormuşuz gibi... soldaki, ince, iki yanı ağaçlıklı sâkin bir sokağa saptı.

Birkaç basamakla çıkılarak giriliyordu lokantaya. Altta özel park yeri vardı, arabalar özenle oraya yerleştirilmişti. Geniş girişte kapıcılar karşılıyordu lokantaya gelen müşterileri. Birkaç adım, müşterilerin içeriye doğru yürüyüşlerine katılıyorlardı. Ardından birkaç garson, bir de şef garsondan oluşan bir topluluğa bırakıyorlardı bu görevi. Solda, duvarın gerisinde gardrob vardı. Öte yansa lokantanın salonlarına açılıyordu. Sağda, başka bir aralıktan, loş, içki içilen tezgâh görünüyordu.

Salonun ortasına doğru yürüdük. Yuvarlak ya da dört köşe masalardan hangisine oturacağımızı düşünerek. Ortalarda bir yerlere oturmamızı ileri sürdüm.

«Saklanacak değiliz ya?» dedim.

O zaman ortaya düşen dörtgen masalardan birine oturduk. Küçük 'servis masası' masamıza yaklaştırıldı. Birkaç garson geldiler, biri daha öne çıktı, istediklerimizi sorar gibi bir tavır takındı.

Yanımda oturuyordu. Özenle boyanmış, esmer teninin rengini açmaya çalışmamış, tersine, biraz daha koyulaştırmıştı belki. Bukleleri alnına dökülüyordu, dudaklarını oldukça koyu bir renge boyamıştı.

'Seni ne zaman düşünsem, gömülürüm kedere.'
diye başlayan bir band sesi duyuldu, ardından duyulmaz oldu.

Karşımda oturanlara baktım. Yaşlılık günlerinin yaklaşmasından ürküp nişanlanmış gibiydiler. Kadın sağ elinin nişan parmağında, kalınca bir nişan yüzüğü taşıyordu. Erkekdeyse yüzük yoktu, saçları kırlaşıyordu.

Biraz sonra istediğimiz şeyler gelmişti, çok bir şey değildi: Salata, peynir, kızarmış et, sonra da buzlu, beyaz rakılar vardı bardaklarda.

Kent aşağılarda aydınlık, dumanlı bir karanlığa gömülmüştü. Başka masalarda oturanların mırıltıları, bazan da gülüşleri duyuluyordu. Köşede yeşil bir ışık yanıyor, rengi yerdeki halının üzerinde uzuyordu. Birşeyleri... nişanlılığı, kenti, geçmekte olan kış mevsimini kutlamak için kalkıyordu kadehler, kopkoyu beyazlık içinde, buz gibi soğumuş rakı içiliyordu. Bir ara yanımdan tuvalete gitmek için kalktı, dönüşte baktım, Gatsby modasına göre giyinmişti. Yeniden yanıma oturunca:

«Gatsby modasına göre giyinmişsin» dedim.

«Daisy» dedi.

Scott Fitzgerald'ı, onun erken ölümünü, bütün o dönemi düşünmeye zorladım kendimi. Gözümün önüne de fotoğraflardan kalmış ya da romanları okurken benim uydurduğum birkaç görüntü gelir gibi oldu. Ardından da fazla birşey düşünemedim. 'Bu uzak bozkır kentinde bu tür imgeleri düşlemenin ne gereği var' diye düşündüm. Geniş camdan kente baktım. Sonra bir ara gene köşedeki yeşil ışığa baktım, atkılı ayakkabılarını gördüm yeniden başımı çevirirken, 'en iyisi sağlam durup içmek' dedim kendi kendime.

Ardından günlük politikadan konuşuldu. Masalardaki müşteriler azaldı. Gecenin içinde biraz daha yol alındı. Müşterileri kalkıp giden masalardaki mumlar söndürüldü. Kalkıp gitmek düştü bize de.

Bu defa otomobili kadın değil adam kullanıyordu. Hafif meyilli yollardan indik, bizimkinin kapısı önüne geldik.

«Gelin bir kahve içmeye» dedi kız onlara.

«Yo, gidelim artık.» dediler.

«Gelin, bir kahve içelim, gidersiniz» diye diretti kız.

Kabul ederler diye korkuyordum. Kabul etmediler.

«Yarın erken kalkıp çalışacağım» diye dayattı kadın.

«Siz bilirsiniz. Ben sevinirdim» dedi kız.

Eve giden daracık bahçe yolunda yürürken, bana:

«Senin için çok anlamsız bir gece mi oldu?» diye sordu.

«Hayır» dedim. «Kural dışı bir şey olmadı. Memnunum. İyi içtik.»

«Gel sana bir konyak vereyim de gör» dedi.

Eski yerlerimize oturmuştuk. Markasını tanımadığım, ama gerçekten kötü olmayan, biraz tatlımsı bir konyak koymuştu kadehime.

«Ne kadar zamandır seninle yalnız kalabilmek istiyordum.» dedim. Tuttum öptüm kızı. Sonra biraz daha konyak içtik. Beyaz, yuvarlak iki karpuz ışık bulunduğumuz yeri aydınlatıyordu.

«Ne kadar çiğ ışık» dedim. «Birisini söndür şunların hiç olmazsa.»

Söndürdü lambalardan birini. Bu defa çok uzun, çok güçlü öptüm onu, öpüşmeyi aşmak isteyen bir şey gibiydi.

«Burada öpüşüp durmayalım» dedi, ben ona iyice sarılmışken. Kuşkusuz çok daha mutlu bir sesle bağırdım:

«Doğru yatak odasına geçelim de yatalım.»

«Yo, yatmıyalım» dedi.

«Yatmıyalım mı?» dedim.

«Yatmıyalım ya» dedi.

«Neden?» dedim.

«Senle ilgili birşey değil. Kendimle ilgili bir sorun.»

Onu yeniden öptüm ama bu defa sıcak değildi öpüşmemiz. Yatmayacağımız belli oluyordu. Başımdan aşağıya bir sıcaklık yayıldı. Onunla yatmamak düşüncesini zihnimin içine bütün bütün yerleştirememiştim daha. O değin yumuşak bir şey, o değin yumuşak, ıslak, tatlı birşeydi ki bu kadar yakınımda olup da uzaklaşan... o değin bana uygun, diri, bütün özsularımı yenileyip, gövdemi diriltecek, tadla diriltecek birşeydi ki... doğruca kabullenemedim bu yoksunluğu. İşte o zaman felsefe başladı.

FELSEFE

«Gerçekten yatmıyor musun benimle?» dedim.

«Anlamalısın. Sana karşı birşey değil bu.»

Güzelim ağzıyla konuşuyor, bir yandan da konyağa uzanıp yudumlamayı da bırakmıyordu bir yana.

«Nasıl bir şey anlamıyorum?» dedim. «Nedir bu başıma gelen?»

«Belki biliyorsun, epeyce bir süredir evli bir adamı seviyorum.»

«Birisiyle ilişkin olduğunu biliyorum ama sevdiğin de nerden çıktı.»

«Seviyorum onu. Bişeyleri paylaşıyorum onla. Evli. Ne yaptım ettimse ona söyledim. Senle kaldığımız zamanları da. Gizli bir şey yok aramızda. Dürüst, dürüst bir şey. Ben dürüstüm, söyledim. O da dürüst oldu. Karısına ilişkimizi söylemesini istedim. Geçenlerde söyledi o da karısına.»

«E n'oldu sonra?»

«Geldi bana 'artık ilişkimiz karımla eski ilişki değil, inan buna' dedi. Karısı önce çok kızmış, sonra ayrılmaya yanaşmamış. Ama ilişkileri eski ilişkileri değil artık onların da.»

«Adam karısından ayrılsın da seninle mi evlensin istedin?»

«Yo, hayır... belki ilişkimizi keseceğiz. Belki bir gün sonra, belki bir hafta, belki bir ay. Hepsi bu.»

«Saçma. Adam karısından ayrılsın istemedinse, neden ilişkinizi karısına söylemesini istedin?»

«Dürüstlük. Dürüst bir ilişki bu.»

Dürüstlük yüzünden herşeyden yoksundum işte. İyice sarılmak, kollarımın arasına almak, istiyordum onu.

«İlişkin olsun. Gene de yat benle.» diye inledim.

«Ah, anlatamadım. Durmadan yatıp durmam değil bu. Ben de yatmak istiyorum senle. Ama kendimi deniyorum. O adama karşı so-

rumlu değilim. Kendime karşı sorumluyum. Başkalarıyla yatmadan durabilmem gerek.»

«Anlaşılan sana iyice bir çıkışmış.»

«Yok seviyorum onu. Sevmem ve başkalarıyla yatmamam gerek.»

«Ama ben yabancın mıyım?»

«Çözümle beni. Nasıl birisiyim ben? Beni anlat bana?»

«Şey, ne bileyim? Onu nerde tanıdın?»

«Tenis kortunda.»

«Sonra da seninle Avrupa'da buluştu.»

«Anlat beni bana, sen beni tanıyorsun.»

«Ne anlatayım. Basbayağı bir hikâye bu. Zengin bir adamın metresi olmuşsun. Hepsi bu. Sorun bu kadar basit. Her zaman görülen cinsten.»

«Çok sıkıntı içinde büyümüş ama...»

«Biliyorum o hikâyeleri de. Şimdi, amerikan işletmelerinin danışmanlığını yapanlar bile öyle hikâyeler öne sürüyorlar. Çok fakirmişler, fakir köylü çocuklarıymışlar, okula giderken geceleri çalışıyorlarmış... sosyalist akım var ya. Onların da sosyalistliği bu. Asıl sosyalist onlar, çünkü sıkıntı içinde büyümüşler...»

«Gerçekten sıkıntı içinde büyümüş.»

«Şimdi hangi kapitalist işletmenin danışmanı?»

«......»

«Bilirim böylesi tipleri.»

«O değil ama. Karısından başka kadın tanımamış. İkinci tanıdığı kadın ben. Tabiî bana tutuldu. Şimdi dürüstçe yürütmek istiyor bu işi. Önceleri iyi yatamıyordu, şimdi yatakta da iyi oldu.»

«İyi öyleyse.»

«Öyle deme. Ben nasıl birisiyim, onu anlat?»

«Demin de söyledim. Çapraşık, karmaşık birşey yok. İyice yalın sorun. Bir de 'özgürlükçü kadın' geçiniyordun. Aslında ikimiz pek de çok yatmadık. O büyük otelde kaldığımızda da, sonra sağda solda yattıklarımızda da, eski kocanın yerine koyuyordun beni. Kafanın içine eski kocanla ilgili bir *ulam*, bir kalıp, içi boş birşey doğup yerleşmişti. Kocandan ayrıldıktan sonra o kalıbın içi boş kaldı işte... Onu doldurmak gereksinmesini duyuyordun. Gözlerini kapayıp, onu doldurduğunu sanıyordun, o boş *ulamı* doldurmaktı isteğin... Boş bir kalıp kafanın içinde. *Kant* felsefesini duymuşsundur biraz. Kant'taki ulamlar gibi. Yirminci yüzyılın son yarısında *merkantilist...*

Oralarda kafan, kafanız, hepinizin kafası, bütün kadınların bu ülkede gördüğüm...»

«Beni herkesle bir tutma! Hem nedir o *ulam ulam* dediğin?»

«Kategori, bilmiyorsan öğren.»

Çok da konyak içiyordu.

«Alışkın değildin içkiye» dedim.

«İçiyorum şimdi biraz» dedi.

«İçiyorum şimdi biraz» dedi.

Çılgına dönmüştüm:

«İçme» dedim. «Bu küçük burjuvalara özgü farklılık duygusunu da bir yana bırak, salt onlara özgüdür bu duygu. Basbayağı, hergün örneklerini gördüğümüz bir ilişkiler bütününün içindesin.»

Ben de yüklendim konyak kadehine. Bilincim yarış atı gibi başını alıp gidiyordu, düz, bomboş bir yerdeydi sanki.

Nerde *diyalektik* düşünce, nerde *Kant*'cı bu kafa yapısı. Bir de ilericilikten, özgürlükçülükten sözedersiniz. Hepinizin kafasının içinde bu kalıplar var, içi boş, yerleşmiş, değişmez kalıplar.»

Yeniden öpüştük. Bacaklarını ileriye doğru uzatmış, rahat oturuyordu. Onları okşadım. Eteğinin altına doğru elimi uzattım biraz, çok da ileri gitmekten çekinerek

«Sana saldıracak değilim. Zaten böyle ilişkilerin içindeki kızlarla yatmak da istemem» dedim.

Biraz sonra merdivenleri inerken:

«Çok özel durumlara, özel nitelikleri olan insanlara inanıyor musun?» diye sordu.

Merdivenin aşağısından:

«İnanmıyorum» diye bağırdım. «Toplumsal topluluklarla, onların *dinamiğine* inanıyorum ben. Sadece toplumsal guruplara ve onların dinamiğine.»

«Çok katı bir görüş» dedi ben dış kapıyı kapatırken.

«Ee, tabii katı, tarihin belli bir belirlenimi vardır» diye söylendim kendi kendime, iyice dışarda kaldığımda.

gaston gallimard'la konuşma

●

madeleine chapsal'dan çeviren: bertan onaran

M. CHAPSAL — *Her şeyden önce, Marcel Proust'un yayıncısıydınız. Bana kendi Proust'unuzdan söz eder misiniz?*

G. — 1912'de kanserden ölen bir Yazarlar Birliği görevlisinin, Robert Gagnat'nın aracılığıyla tanıdım Proust'u; Gagnat'nın, Louisa de Mornand adında, son derece güzel bir oynaşı vardı. Mornand, daha önce de Proust'un arkadaşlarından Albuféra'nın sevgilisi olmuştu.

Bir yaz, Gagnat ile Mornand Blonville'de, büyükannemin yurtluğunun yakınlarında bahçeli bir ev kiralamışlardı. Bir gün Gagnat'nın evindeydim, aralarında çıkan çekişmenin tam ortasında, omuzuna tozlu bir kara pelerin atmış biri girdi içeri; Robert'le Louisa'yı yemeğe çağırmak için, Cabourg'tan yürüyerek gelmişti.

Proust'tu bu.

İşte böyle tanıdım onu.

Ch. — *Nasıl bir etki yaptı o gün üzerinizde?*

G. — Hemen olağandışı biri gibi gözüktü. Cabourg'tan kalkıp yayan oraya gelmek bile bir şeydi... Şaşkınlığımı gördü, beni de yemeğe çağırma inceliğini gösterdi. Ömrümün en önemli günlerinden biridir bu.

Ch. — *Henüz yayıncı değildiniz?*

G. — Kitaplarla, yazınla ilgilenen küçük bir arkadaş kümesiydik, öbür dergilerin sevdiklerimizden pek iyi söz etmediklerini düşündüğümüz için, kendimiz «*La Nouevelle Revue Française*»i (Yeni Fransız Dergisi'ni) kurduk. Başlangıçta yazı kurulunda André Gide, Jean Schlumberger ve Jacques Copeau vardı. İki yıl sonra dergi işimizi gör-

mez oldu, 1911'de, yönetmenliğini üzerime aldığım küçük bir yayınevi kurduk.

Ch. — *Peki ya Proust?*

G. — Beni tanıdığından, günün birinde «*A la recherche du temps perdu*»nün (Yitik Zamanın Ardında'nın) taslaklarını gönderdi. Daha o günden her şey, hattâ «*Le Temps retrouvé*» (Yeniden Bulunmuş Zaman) bile vardı bu defterlerde, ama sonra, kendi içinde genişledi elbet.

Her perşembe Schlumberger'in evinde toplanıyorduk. «*Defterler*»i alışımdan sonraki perşembe, daha başka şeylerden söz ettikten sonra, Gide: «Ee, peki ya Gallimard'ın getirdiği defterler ne olacak?» dedi. Buna, olduğu gibi aklımda kalan şu cümleyle karşılık verildi: «Yapıt Calmette'e adanmış («Figaro»'nun yönetmeni) düşes dolu, bize yaramaz...»

Dolayısıyla, Defterler'i alıp geri götürdüm, Proust'a verdim, o da Bernard Grasset'de kendi parasıyla bastırdı.

Ch. — *Peki, sonra nasıl geri getirebildiniz Proust'u?*

G. — Rivière'le ben yapıtı Grasset'de çıktığı zaman okuduk, kendi kendimize; «İyi ama, çılgınlık bu! Temel bir yapıt bu, dostlarımızın yazdıklarından çok daha iyi» dedik.

Bunun üzerine, kelleyi koltuğa aldım, Proust'u görmeye gittim —o günlerde, Paris'te, anasının babasının yanında kalıyordu—, olayları anlattım, kitabı basmadığıma ne kadar yandığımı söyledim.

Ama şimdi artık kitap Grasset'de çıktığına göre, başka bir şeyi, örneğin «Figaro»da yayımlanan günlük yazılarını basabilirdim.

Proust da bana: «Hiç ilgimi çekmiyor doğrusu, ilgilendiğim tek şey, kitabım» dedi, yani «*Le Tepms perdu*» (Yitik Zaman). Bunun üzerine ben de: «Tamam, hemen yayınlarım!» dedim. «İyi ama, yapıt bir bütün, ancak birinci kesimi yayınlarsanız verebilirim onu size» diye yanıtladı Proust. — Evet ama, kitap Grasset'de çıktı! — Yayın hakkı onun değil, kendi paramla bastırdım, gidip satınalın. Grasset'ye kitabı size vermesi için mektup yazarım.»

Grasset o sırada — 1914 savaşı sürüyordu — Divonne'daydı, mektuba olumlu karşılık verdi. Yapıtla pek ilgili değildi çünkü. Yazarın parasıyla 1100 tane basılmış kitaptan geri kalanları da gönderdi. Saint Pères Sokağı'ndaki yayınevinde beş altı yüz kitap kalmıştı, elarabasıyla göndertti onları bana, arabalar hâlâ gözümün önündedir, sersemin biriydim ben, özgün basımın kapaklarını yırttırdım, yerine bizim N.R.F. kapağını koydurttum!

Bunları sattım, sonra yeniden bastım. Kitabı satınalanlar hemen

Grasset'ye koştular, özgün kapağı istediler, tecimsel yönetmen de her kapağı 2000 franga sattı. Görüyor musunuz becerilen işi! Yoo, gerçekten kitapsever değildim!

Ch. — *Ondan sonra Proust'la ilişkileriniz nasıl oldu?*

G. — Ondan sonra düzenli olarak gördüm kendisini. Ben yine Saint-Lazare Sokağı'nda oturuyordum, o da, Réjane'ın kendisine verdiği, Hamelien Sokağı'ndaki dairede.

Gündüzleri uyuyor, uyumak için yığınla hap içiyordu. Rahatsız edilmemek için geceleri çalışıyor, uyanık kalabilmek üzere başka haplar yutuyordu. Hizmetçisi Céleste'in kocası aynı zamanda şoförüydü, Proust gece yarısıyla iki arasında onu, beni almaya gönderiyordu. Birkaç yıl, böyle geceleri gittim Proust'a. İşte bu saatlarda veriyordu kitaplarının taslaklarını bana, elyazısıyla. Kitabı bu haliyle dizdiriyor, dizilmiş sayfaları Proust'a götürüyordum, o da düzeltiyordu.

Ch. — *Biraz yorucu değil miydi bu?*

G. — Evine gidişim harikaydı! Genellikle, sırtında redingot, uzanmış oluyordu. Çalışma -yatak odası vardığımda- oturma odasından geçerken, yerde duran, anasından kalma billûr avizenin şıngırtısını duyuyor, bütün mirası olan, Madam de Sévigné'nin bir köşede yatan tüm yapıtlarını görüyordum —, küçük bir masa üstünde soğuk tavuk, şampanya ve bira bizi bekliyordu. Proust az sonra hastalığını unutuyor, taslaklar üzerinde tartışmak üzere yataktan kalkıyor, ayakkabısız, beyaz çoraplarını halıya göme göme, odada beş aşağı beş yukarı gidip geliyordu. Konuşurken butlardan birine yapışıyor —benden çok yiyip içiyordu—, ömrünün sonuna dek böylece sürdü.

Ch. — *Son zamanlarında çok hasta değil miydi?*

G. — Aslında harika bir sağlığı olduğu inancındayım ben! Astımı vardı elbet, ama ben hiç görmedim. Saplantılı bir insandı, aklı fikri yapıtındaydı.

Beni böyle gece yarısı rahatsız etmesini bağışlatmak üzere, zaman zaman Ritz'e akşam yemeğine çağırırdı. Bir keresinde, hiç unutmam... Ama yazınla ilgisi bulunmayan, önemsiz şeyler anlatıyorum size...

Ch. — *İyi ama, yazın dediğiniz budur zaten!*

G. — Akşam yemeği için Ritz'e giderdik, başgarson bizi özel bir masaya yerleştirir, yemek dizelgesini getirirdi. Proust, dizelgeye bakmaz, hemen onu dedikodular ,müşterilerin sevda öyküleri konusunda sorguya çekmeye koyulurdu. Bir keresinde, lokanta müşteri doluydu, ışıl ışıldı, her yanda açık giysili hanımlar, iki dirhem bir çekirdek beyler vardı. Biz de oradaydık, onun sırtında her zamanki gibi

yakası kürklü eski paltosu, başgarsonu sorguya çekiyordu, adamın verdiği karşılıklar öylesine ilgisini çekiyordu ki, bir ara: «Otursanıza canım!» dedi. Başgarson, lokantada görevli olduğunu, herkesin kendisini beklediğini unuttu, oturup yeryüzünün bütün dedikodularını anlattı bize...

Bunu, Proust'un ne denli saplantılı, tutkulu olduğunu anlatmak için aktardım size! Başka bir seferinde, tam Ritz'ten çıkarken, resmî giysili kapıcı paltosunu tuttu. Ama ne palto! Yakasında, herhalde ninesinden kalma bir kürk... Kapıcıya bir altın verdi, adam şaşkınlığını gizleyemedi. «Ah, özür dilerim, az oldu galiba!» dedi Proust, çıkarıp bir altın daha verdi... Benim için, karşımdaki kişiyi anlatan bir olaydı bu.

Ch. — *Ne denli sırdaşı olduğunu hisseder miydiniz?*

G. — Rivière'le ve Tronche adındaki tecim işleri yönetmeniyle birlikte, yakında ilgilenirdik onunla. Derken, ansızın kendisini alıp götüren o garip gribe yakalandı —astımı olduğu söylenirdi, ama ben hiç astım nöbetine yakalandığını görmedim.

Yakın dostlarından Reynaldo Hahn'la birlikte başında bekledim. Çünkü ailesiyle görüşmüyordu; ayrıca, erkek kardeşlerinin dışında, başka yakınını tanımazdım, hiç söz etmezdi onlardan. Hepsi Proust'u gömme töreninde, onca insanı birarada görünce keşfettiler sanırım.

Reynaldo Hahn'la birlikte, yattığı odanın yanındaki odadaydım, saçları Cécile Sorel'inkileri andıran Maurice Rostand hâlâ gözümün önündedir, bütün ailenin toplandığı oturma odasını geçti, Prust'un odasına gitti, hizmetçi kadını öptü. Aileyeyse dönüp bakmadı bile! Bu da beni müthiş sarstı!

Toprağa vermezden önce, Dunoyer de Segonzac'ı çağırttılar, fırçalarını, çini mürekkebini, kâğıtlarını alıp geldi. Bir köşeye oturdu, ölüm döşeğindeki Prous'un başresmini yapmaya başladı.

Ayrıca, ölüm döşeğindeki Proust benim için de ayrı bir keşif olmuştur. Can çekiştiği günlerde sakal bırakmıştı, saçları gür ve kapkaraydı, sakalı da öyle. Ağzı hafifçe aralıktı, 18 yaşındaki bir delikanlınınkileri andıran, kusursuz, kar beyaz dişleri gözüküyordu. İnanın, Emile Blanche'ın çizdiği Proust'la uzaktan yakından ilgisi yoktu. Bu sözüm size budalaca gelecek belki, ama ona bakarken Louvre Müzesi'ndeki Ataxerxés okçularını düşündüm... Son derece güzel bir maske takılmış o Yahudi yüzü, o kapkara sakal karşısında, olağandışı bir güçlülük izlenimi uyandı içimde. Hasta masta değildi bu insan...

Ch. — *Yapıtının basımı konusunda titiz miydi?*

G. — «*A la recherche du temps perdu*»yü ilk yayınladığımda, tek bir cilt halinde basmamı istemişti. Bunun tecimsel açıdan yanlış olduğunu söylediğim zaman, bölmeyi kabul etti, ama bir ödündü verdiği. Onu sevindirmek için, ipek kâğıda, büyük boy, satılmayan bir basım yaptırdım. Bilmem şimdi elimizde hiç örneği kaldı mı... Eşe dosta verirdik bu basımı.

Ch. — *Pléiade dizisinin atası yani?*

G. — Evet, sözlüğü andıran bir Pléiade. Yapıtı ciltlere bölmek canını sıkıyordu, yüzde yüz keyfî bir yargıydı bu. Ve işte bu yüzden, bile bile, bütün bölümleri birbirinin üstüne bindirmiş, art arda eklemiştir.

Ch. — *Yapıtı üzerinde tartışır mıydınız?*

G. — Tartışmaz, hayranlık duyardım. Rivière'le ikimiz, okudukça çılgına dönerdik! Doğrusunu isterseniz, «*A la recherche du temp perdu*»yü yayınladığım sürece, başka hiç bir şey, hattâ Gide gibi beni aralarına kabul etmiş yazarlar bile ilgimi çekmiyordu — benim için artık yalnız Proust vardı!

C. — *Yapıtlarının taslaklarını daktiloyla yazılmamış olarak size verdiğini söylemiştiniz. Okunmaları zor muydu?*

G. — Evet, üstelik de sonradan bir sürü şey eklerdi. Gerek elyazmalarına, gerek dizilmiş sayfalara, cümlelerin sonuna uzun kuyruklar eklerdi. Taslak gittikçe şişerdi. Bu da basım işini güçleştirirdi. Birkaç kez dizdirmek gerekirdi.

Ch. — *Yazarın kendisiyle aranız nasıldı?*

G. — Biliyorsunuz, çekiciliğin ta kendisiydi Proust. Hep eşcinselliğine değinilir. O günlerde kanımı sorsalardı, olmadığına kalıbımı basardım! Kadınlardan, onları seven birinin içgüdüsüyle söz ederdi. Örneğin Louisa de Mornand'ı çok yakından, ona vurgun erkeklerin hepsinden daha iyi tanırdı. Öyle derinlemesine duyardı ki kadınları...

Ch. — *Erkekleri de...*

G. — Yapıtında Charlus ortaya çıktığı zaman, Gide Proust'a bir mektup yazdı: «Eşcinsellik sorununu en az elli yıl ertelediniz» dedi. Proust buna: «Benim için sorun değil, kişiler vardır» diye karşılık verdi. Güzel lâf doğrusu. Zaten üstün yeteneği de buradaydı; onun elinde her şey roman kişisi haline gelirdi.

Ch. — *Bu roman kişilerinde —onu yakından tanıdığınıza göre— hiç gerçek kişiler gördüğünüz oldu mu?*

G. — Proust'un çevresini, gençliğini geçirdiği, kendisini tanıdığım zaman artık görüşmez olduğu çevreyi de, kibarlar dünyasını da bilmezdim ben. Ama gözlemlerini, çizgilerdeki açık seçikliği saplantı haline getirecek kadar ileri götürürdü.

Öyküyü bilirsiniz. Bir akşam, kente yemeğe inen Madam de Chimay'in evine gitmiş, oda hizmetçisinden, yanında oturup hanımının dönüşünü bekleme iznini koparmış.

Madam de Chimay geceyarısı döndüğünde, «İyi ama, kadıncağızı uykusuz bırakmışsınız» diye bağırıp çağırmaya başlamış. Proust da: «Geçen yıl Drag'larda giydiğiniz entarinin kumaşını öğrenmek istedim» demiş. Kadın: «Alay mı ediyorsunuz?» diye karşılık vermiş. O günlerde, kibar hanımlar tepeden bakarlardı Proust'a.

Kadın bakmış ki kurtuluş yok, alıp giysi dolabının başına götürmüş, Proust bütün gece giysilerini karıştırmaya koyulmuş, aradığını bulana dek. «Neden bu giysi» diye sormuş. Kadın da galiba: «Organza, diye karşılık vermiş. - Haa, öyle mi? çok güzel, hoşça kalın!» Tam anlamıyla bilimsel bir araştırma bu...

Ch. — *Yapıtının tecimsel yanıyla da ilgilenir miydi?*

G. — İşin tecimsel yanı onu pek az ilgilendirirdi.

Ch. — *Peki ya basım işiyle?*

G. — Biraz daha fazla. O günlerde kitapların hâlâ Charpentier formülüyle, yani saman kâğıda basıldıklarını söylemeliyim. Ben ilkin, Arche kâğıdına, kitapseverlere satmak üzere olağandan biraz daha büyük boyutlarda, *in-quarto* bir baskı yaptım. Sonra sıradan kâğıda, başka bir baskı çıkardım, kâğıdı şimdi artık yaşamayan bir kâğıtçıdan, Lafuma'dan alırdım. Başka bir kâğıt satıcısı da, Navarre'dı, hani şu 1914 savaşı kahramanlarından, savaştan sonra elektrik tellerine takılarak ölen büyük havacı Navarre'ın babası.

Ama Proust'un kâğıdın niteliğine büyük önem verdiğini söyleyemem doğrusu, o asıl metnin doğruluğuna bakardı. Geceki çalışmalarımızdan sonra, kimi zaman, sabahleyin şöyle bir mektup alırdım: «Otuz beşinci sayfada, on beşinci satırdaki 'kalburüstü' sıfatını 'zarif'le değiştirmek gerek.» Bunu, nasıl bütün varlığıyla yapıtına bağlı bulunduğunu göstermek için söylüyorum. Kadınlardan söz açtığı Ritz akşamlarının dışında, yalnız yapıtından söz ederdi.

Ch. — *Hiç size gelmez miydi?*

G. — Başlarda gelirdi. Malar Sokağı'nda, yerkatında bir dükkânım vardı, oraya birkaç kez geldi. Siperliği indirilmiş şapkası, kara gözlükleriyle, elinde küçük bir paket, taksiden inişi hâlâ gözümün önündedir; minik pastalar getirirdi.

Ch. — *Sever miydi minik pastaları?*

G. — Bana getirirdi! Benim sevdiğimi bilirdi!

Ch. — *Çok ince bir hareket doğrusu.*

G. — Çok, ama çok ince bir insandı! Hiç bir zaman para iste-

medi benden. Hiç bir zaman. Adını gazetelerde duyurmamı da. Bugününkünden başkaydı işler.

Ch. — *Yayın yaparken, nasıl bir duygu vardı içinizde? Geleceği hazırladığınız duygusu mu?*

G. — Rastlantıyla başladım yayıncılığa, adım adım...

Ch. — Kendi kendinize, önemli bir iş yapıyorum demediniz mi hiç? Bir çağın biçimlenmesine yardım ettiğinizi düşünmediniz mi?

G. — Hayır...

Ch. — *Ne zaman yayıncı gibi hissetmeye başladınız kendinizi?*

G. — Para sıkıntısı çekip bunları aşmak zorunda kaldığım zaman!

Ch. — *Bu işi sürdürmek zorunda değildiniz. O gün yayıncılığı bırakabilirdiniz. Neden para sıkıntılarını aşmaya çalıştınız?*

G. — O anda, Rivière, Fargue, Larbaud, Paulhan, Aragon gibi dostum olan kişilere bağlı hissediyordum kendimi... Biraz da onlar için yayıncılık yapıyordum. Bana kalsa, tiyatroyla uğraşmak isterdim. Müthiş ilgimi çekiyordu tiyatro. Ayrıca, yolculuğa da bayılıyordum, pek az yolculuk yaptım. Bir keresinde, Louis Jouvet ve Vieux-Colombier topluluğuyla birlikte Amerika'ya gittim. Yanımızda, çok sevdiğim Dullin de vardı. Çocuksuluğu konusunda bir fikir vermek üzere şunu anlatayım size: Gemiden indikten sonra, küçük bir pansiyona yerleştik; ertesi sabah, erkenden, Beşinci Caddeyi görmeye gidelim diye odama geldi. İki dirhem bir çekirdek giyinmişti, New York'u dolaşmak için giyinip kuşanmak gerektiği inancındaydı. Başına silindir şapka oturtmuştu. Belki de Amerika'daki tek silindir şapka onun kafasındaydı!

Ch. — *O günlerde nasıldı yayıncının çalışması?*

G. — Bugünkünden daha hafif, daha az soyut. Bugün uygulayımcılar erkinin (technocratie'nin), telefonun, yazı makinalarının altında ezilmiş durumdayız... Ben yayıncılığa başladığım zaman, ne yazı makinasından haberim vardı, ne de çoğaltma makinasından! Her sayfanın altına bir karbon kâğıdı koyuyor, sonra hepsini elle çalışan baskı makinalarına veriyorduk!

Tanıdığım ilk yayıncı, bütün kuşağımın hayranlık duyduğu Valette'ti, «*Mercure de France*»ın yöneticisiydi. Sabah 4'te kalkar, genellikle saat dokuza doğru işini bitirmiş olurdu. Ondan sonra kendisiyle görüşmeye gelenleri kabul ederdi. Ama tanıdığım sürece, «Mercure»de ne bir telefon vardı, ne de yazı makinası. Oysa, önemli bir yayıneviydi, öyle de kaldı.

Ch. — *Böylece, yazarlarla görüşmeye vaktiniz oluyordu demek?*

G. — İstedikleri zaman, hepsiyle görüşürdüm. Ama daha önce

belirttiğim gibi, rastlantının büyük payı oldu yayıncılığımda. Çalışma odamda, bana getirilen yapıt taslaklarını koyduğum bir giysi dolabı vardı. Bir gün, tatile giderken, rasgele birkaç tanesini çektim, elyazısı hoşuma gideni seçtim, yanıma aldım. Böylece ilk Jouhandeau basıldı!

Ch. — *N.R.F.'in başlangıç dönemi, özellikle zengin bir çağdı. Her zaman, hattâ kimi zaman yılda birkaç kez, ilerde büyük yazar olacak biri geliyordu önünüze. Bunun olağandışı bir dönem olduğunu hisseder miydiniz?*

G — O sırada, bunun özellikle zengin bir dönem olduğunu düşünmez, hoşuma giden, beni öbürlerinden daha çok etkileyen yapıtları yayınlardım... O kadar.

Ch. — *Kısacası, hoşunuza gideni yaparak başarıya ulaştınız?*

G. — Umduğumdan çok daha fazlasını elde ettim. Bir kere, olağandışı bir gençlik geçirdim: müthiş şımartılıyordum, kitaplar, müzik, konserler, sergiler elimin altındaydı, ve bunlardan yararlanabilecek zamanım vardı...

Sonra, N.R.F.'in kurulduğu günlerde, yazar yağmuru vardı. Bu, belli ölçüde mutlu kıldı beni, zenginleştirdi, ama şimdi tam anlamıyla yaşam dışı bırakıyor, tam anlamıyla, ve hiç bir şey anlamıyorum yayıncılıktan. Bugünkü gazeteleri açtığım zaman...

Ch. — *Sanatla şiirin önde geldiği, para gereksinmeleriyle ticaretin ikinci planda kaldığı bir dünyada yetişmiştiniz. Ne zaman değişti bu denge?*

G. — Belli bir süre devam etti. Ama farkına varmadan, N.R.F. küçük bir iş haline geldi, sağda solda dolaşamaz, eskiden Fargue'la, Larbaud'yla, Rivière'le yaptığım gibi her gün resim galerilerini gezmeye gidemez oldum. Onları yine görüyordum. Kardeş gibiydik. Ama önemli olan dinletiye, Rus Balesi'ne gitmek, aylak saatlar geçirmekti..

Birkaç dostumla birleşip basılacak yapıt aramaya başladığım zaman, bir yayınevi kurmayı düşünüyordum. Bunun için özel bir eğilim duymadım hiç bir zaman. Rastlantıyla oldu, her adım bir sonrakini doğurdu.

İlk yazarlarımı küçük dergilerde keşfettim. Alain Chartier, «Rouen Postası»nda «Söyleşiler» yazardı. Ona, bunları yayınlama önerisinde bulunan bir mektup yazdım. Başka bir örneğini görmediğim bir yanıt gönderdi bana: «Beyfendi, mektubunuz beni çok duygulandırdı. Bununla birlikte, gazetede yazdıklarım benim malım değildir, istediğiniz gibi kullanın, ama sakın bana yazarlık hakkı göndermeyin!» İşte böyle tanıdım Alain Chartier'yi.

Marcel Aymé'ye gelince, günün birinde, küçük bir taşra dergisin-

de bir şey, bir kısa öykü okudum ondan. Yayınlamak üzere mektup yazdım kendisine. Böylle başladım işe, odamda, hoşuma giden bir yapıtlarını okuduklarıma mektup yazarak. Rastlantıyla.

Dükkân açmak, benim için büyük bir iş oldu. Dükkânın giderleri vardı, bunları karşılamak gerekiyordu. Başlangıçta, zor bir işti bu. O günlerde, para yönünden rahat ettiğim tek dönem, «Détective»i yayınladığım sıraydı. Bana bu fikri, mahalle komiserleri için çıkan, «Détective» adlı küçük dergi vermişti. Joseph Kessel'in kardeşi Georges Kessel'le bunu günlük olayları yansıtan bir dergi haline getirdik.

Korkunç bir başarı elde ettik. Tecimsel yaşamımın en büyük başarısı oldu bu. Bir de o dönemde, Saint-Exupéry iyi gitti. İlk kitabı (Gece Uçuşu) bile fena satmamıştı, satış gittikçe arttı. En çok da «Küçük Prens» satıldı. Saint-Exupéry, çocuksu, inanılmaz derecede çocuksu harika bir insandı... Çıkar nedir bilmezdi. Uğraşısına vurgundu.

Ch. — *Siz kendiniz hiç yazmadınız mı?*

G. — Hayır, N.R.F.'de çıkan bir iki yazının dışında, yazdığımı anımsamıyorum. 16-17 yaşındayken, yazmak istiyordum. Hâlâ düşündüğüm, yazamadığım (ancak on sayfasını bitirebildiğim), «Diogène» adını vereceğim bir kitap tasarlıyordum. Tarihsel bir Diogène olmayacaktı bu, uygarlığa karşı çıkan bir adamın öyküsü olacaktı. Tek yazınsal özencim bu oldu.

Ch. — *Uygarlığa karşı deyimiyle ne demek istiyorsunuz? Tüketim toplumuna karşı mı? Yoksa uyglayıma karşı mı?*

G. — Uygarlığa, ilerlemeye karşı demek istiyorum. İlerlemeye inanmıyorum.

Ch. — *Sizce ilerleme kafa eğitimi yönünde olmuyor mu?*

G. — Hayır, hiç olmuyor. Siyasetle pek ilgili değilim, çünkü siyasetçilerin ne istediklerini bilmiyorum. Çoğu kez, düş kırıklığına uğratıyorlar beni. Oysa, içlerinden üçüyle ilişki kurdum; Saint-John Pers aracılığıyla Briand'ı tanıdım; güzel öğle yemekleri dolayısıyla Herriot'yu; yazı yazdığı ve müthiş çekici bir insan olduğu için de, Léon Blum'u.

Ch. — *Dreyfus Olayı'yla ilgilendiniz ama?*

G. — Elbette! Bütün gençler gibi, ben de Dreyfus'çüydüm.

Ch. — *Çok şiddetli mi geçti bu olay?*

G. — Saint-Lazare Sokağı'nda doğdum, oturduğumuz evin her katında ailenin bir bireyi yaşardı. Birinci katta, gerçek bir kentsoylu olan büyükannem otururdu. Her pazartesi, noterlerin, dâva vekille-

rinin, sarrafların katıldığı akşam yemeğine bize gelirdi. Gelir gelmez, kulağımız bükülürdü: «Dreyfus Olayı'ndan söz etmek yok.» Ama sonunda, söz döner dolaşır oraya gelirdi. İkinci tabakta, avaz avaz bağırışmaya başlardık! Korkunç bir şeydi bu! Sokakta kavga ederdik.

Ch. — *Bugün bütün bunları keyifle mi anıyorsunuz?*

G. — Geceleri gözüme uyku girmiyor, o zaman bunları düşünüyorum elbet. Ama bütün dostlarım öldü, bütün dostlarım.

Ch. — *Daha genç dostlarınız var.*

G. — Canlarını sıkıyorumdur mutlaka.

Ch. — *Bence, yaşlı kimseler tanımak mutluluktur, bizim bilmediğimiz bir dönem konusunda konuşabilir, bugün hakkında bizimkinden değişik olduğu için son derece değerli görüşler öne sürebilirler.*

G. — Bu çağa ayak uyduramıyorum, hiç uyduramıyorum!

Ch. — *Yeterince ayak uyduran var.*

G. — İnsanların dış görünüşlerinin uyandırdığı tepkiye fazla kaptırıyorum kendimi. Örneğin, bugünkü siyasetçilerin fotoğraflarını görünce... Hiç biri hoşuma gitmiyor! Demin sözünü ettiğim, tanıdığım üç siyasetçi birer üstün yetenek değildiler, ama kendini beğenmişlikleri yoktu, hiç yoktu. Bense, boşu boşuna kendini beğenenlerden hoşlanmam.

Ayrıca, benim çağımın yazarlarının başlıca özelliği, inanılmaz alçakgönüllülükleriydi. Fargue kendini bir üstün-yetenek saymıyor du, Larbaud da, Valéry de. Paul Valéry adında birinin şiirlerini bana Fargue okutmuştu. Şiirleri kestim, annemin dostları aracılığıyla şöyle uzaktan tanıdığım Valéry'yi buldum «Bakın, bu şiirleri güzel buluyorum, onları bir kitapta toplamama izin verir misiniz?» dedim. Valéry: «Bunlar benim gençlik ürünlerim, hiç değerleri yok, ama mademki bunca sıkıntıya girdiniz, büyük bir opera şiiri yazarım sizin için!» Bir yıl sonra «*La Jeune Parque*»ı getirdi.

Önce resimli olarak dergide yayımlanacak olan «*Eupilanos ya da Mimar*»ı yazdığı zaman, metin sayfalara sığmadı. Valéry, hiç nazetmeden kısaltmalar yaptı. Dizgi bittiğinde, bir de baktık, on dize eksik, Valéry bu sefer de oturup onları ekledi! Düşünün ne denli alçak gönüllüydü... O günlerde tanıdıklarımın çoğu gibi. Şimdi artık rastlayamadığım bir nitelik bu.

Ch. — *Bugün elinize kitap aldığınız zaman, ne okuyorsunuz?*

G. — Dergileri okumaya çalışıyorum, ama gittikçe güçleşiyor. «*Tel Quel*»i okumaya çalıştım, kıvıramadım, fazla yaşlandım herhalde. Ben de döne döne Diderot okuyorum. Yazdıklarının hepsini. Tüm ya-

pıtlarını. Mektuplarını. Bugüne dek işittiğim en büyük övgü, dayanılmaz bir insan olan, çok sevdiğim, alabildiğine duygusal Léautaud'dan gelmiştir. Yazdığım birkaç satırdan ötürü bana: «Diderot'nun deyişi var sizde!» demişti. Bence doğru değil bu söz, ama yine de hoşuma gidiyor!

Ch. — *Yayınladığınız ilk kitap hangisiydi?*

G. — Üç kitap birden yayınlamıştım. Cherles-Louis Philippe'in «*Anneyle Çocuk*»u; Gide'in «*Isabelle*»i, Claudel'in «*Rehine*»si. Ve yaptığım ilk yanlışlık buydu! «*Isabelle*»i, basımcımızın bulunduğu Bruges'de, Arche kâğıdına, 300 tane bastırmıştım. Kitap gelir gelmez, Gide'i çağırttırdım. Müthiş saplantılı bir adam olan Gide kitabı alıp titizlikle incelemeye koyuldu, az sonra, kimi sayfalarda 26, kimilerinde de 27 satır bulunduğunu farketti. Çılgına döndü, kendisiyle birlikte, Bonaparte Sokağı'ndaki ambara gelmemi istedi; ikimiz, bütün kitapları yırttık! Ama Gide kurnazdı, beş altı tanesini saklayıp sonradan ateş pahasına sattı! İyi değil mi? Bense, bir tane bile saklamamıştım... O gün de kitapsever gibi davranamamıştım!

Ch. — *Sizde başka bir özenç, yayıncılık özlemi vardı...*

G. — Hayır, özencim falan yoktu. Aslında, müthiş sıkılırım tecimsel işlerden. Ama her şeye karşın üç beş kuruş kazanmalıydım, yoksa iş yürümezdi... Şimdi tek özencim, oğlum Claude'un mutlu olması, işlerinin iyi gitmesi. Ah, şu yaşam denen şey!

Ch. — *Niye, nesi var yaşamın?*

G. — İnsan kocayınca yaşamamalı.

Ch. — *Neden?*

G. — Vücudumuzun öylesine tutsağı oluyoruz ki bu yaşta...

•

tuncer uçarol

YÖRESEL DERGİLERDE ÖZ - BİÇİM

Bu yılın başından beri Kayseri'de yayımlanan aylık *Ozanca* dergisi üstüne *Mustafa Ş. Onaran (Türk Dili:* Mart 1976/294) şöyle diyor: «*Ozanca*'yı çıkaranlar bölgesellikten sıyrılma çabasında olduğunu söylüyorlar. Yanlış bir çaba. Ben de Cemal Süreya gibi düşünüyorum. Kendi bölgesinin sesini yansıtmada yazınımıza katkısı olma bakımından daha çok yarar var. Yoksa başka dergilerde yazma olanağı bulunan ozanları, yazarları Kayseri'de çıkan bir dergide toplamanın yazınımızı etkileyen bir gücü olamaz.»

Edebiyatın özsel amacı halkın mutluluğuna yönelik olacağına göre; yöresel edebiyatçıların da, önce kendi yörelerinin sorunlarını işlemeleri gerektiği sonucuna vararak, aynı görüşün yanına ilişelim... O yörenin insanını, o yöredeki edebiyatçı anlatmayacak da, kim anlatacak? İstanbul/Ankara edebiyatçıları mı? (Ulusal çizgide olduğunu söyleyen, genellerde dolaşan edebiyatçı mı?) Yoksa, genelleşmek özentisiyle ya da İstanbul/Ankara dergilerine girebilmek kaygısıyla yöresel çizgilerini göstermemeğe uğraşan edebiyatçıların o genellemeleri, soyutlamaları mı?

Öncelikle, aralarında yaşanılan insanlar yazılmalı... Edebiyatçının sesi, önce yaşamından, çevresinden fışkırmalı ki; gür çıksın, bir kez baştan yanlışı az olsun, haklılığı da tartışılmasın. Daha doğrusu; gerçeğin tam göbeğine bassın, onu bağırtsın. Eğer bir meyve sebze yararlılığında ortaya çıkıyorsa; toprağına uygun sağlıklı ürünü versin de, tüm ülkeye özü tadı bozulmamış, rengi canlı ürünü yedirsin, en iyisi orada yetişir diye de haklı (yararlı) ün yapsın.

Böylece, edebiyat coğrafyamızda, edebiyat sosyolojimizde büyük boşluklarıyla durup duran her yöremiz (örneğin Kayseri de) duygu ve düşünce ayrıntılarıyle edebiyatımıza girecek, bu yeni insan tipleri, yeni konular, yeni yerler de tartışılmağa başlanacak, edebiyatımızdaki sağlıklı gelişme de ancak bu gibi yollardan yaratılabilecektir. Daha doğru deyişle; ancak bu gibi yaklaşımlarla, *ülkemizin her yöresindeki insanımızın gerçek sorunlar haritası ayrıntılıca çizilebilecek, tartışılacak, çözümlerine katkıda bulunulabilecektir.* Yoksa; *Ozanca*'daki (Şubat 1976/2) Mehmet Çağlıkasap'ın «Kayseri'deki Eski Sanat Dergileri» adlı yazısında okuduğumuz o soyut, «taklitçi», küfürcü ya da müfürcü edebiyattan yakınan o eski Kayseri'li edebiyatçılar, bundan sonra da başka şey ummasınlar!.. Kayseri'liler de, başka kentliler de, ne ekerlerse onu biçeceklerdir.

Tüm bu görüşler (özü başarılıca aktarma kaygısı) ise; bizi edebiyatın biçimsel amacında da, o yörenin özelliklerine çekecektir!.. Öyle ya! Öz yöreye yönelikse; biçimi de, o yörenin şivesi, beğenileri, yaygın yazınsal sanatları belirleyecektir... İlgili çalışmalar da, böylece, hem bir «derleme» gömütünü sayfa sayfa (dergi dergi) ortaya çıkarıp giderek ulusal edebiyata kaynaklık edecek, onu belirliyebilecek, hem de (daha önemlisi) o yöre halkının o yöre edebiyatçılarıyle sıcak ilişki kurmalarını sağlayabilecektir. Bu yolla edebiyat; onlara, öyle fazla güç, soyut, değişik, küfürlü, taklitçi gelmeyecektir. (Gerçekte, tüm bu uyuşum sorunları, kentlileri/aydınları terletmektedir! Yoksa, halk ozanları, köy/kasaba halkıyle düşlediğimiz sıcak ilişkileri büyük oranda kurabilmektedir...)

Bu ara; edebiyat merkezlerinin biçim üstünlüğünü de bilen yöresel edebiyatçının, *öz düzeyi yanı sıra, biçim düzeyini yükseltme becerisini* de göstermesi gerekecektir:

Ayrıca, aynı özsel kaygıyle; o yörenin edebiyatçı çıraklarını da bulmak, yanında yetiştirmek, birkaçını da ihraç etmek zorundadır edebiyat merkezine.

Cemal Süreya, Ozanca'yla ilgili yazısında *(Politika:* 14.1.1976) bu konuları özetle şöyle anlatmış: «Bence... büyük kentler dışında çıkan dergilerin kendi yörelerindeki yazarlara, yeteneklere dayanmaları gerekir. Bu dergiler asıl anlamlarını, gerçek yüzlerini de böyle bulabilirler. (...) Ozanca ancak kendi çevresindeki yazarlara dayandığı, ortaya yeni yazarlar, yeni sanatçılar çıkarabildiği, dahası kendi kendine ayrı bir eleştiri birimi meydana getirdiği ölçüde başarılı ve ilginç bir yayın organı olabilir. (...) Sayfalarında yerel kültürü araştıran yazılara, başka yerel sorunlara (bunlar edebiyat öte-

si sorunlar da olsa) yer verse. (...) Anadolu dergileri kendi göbeklerini kendileri kessinler, İstanbul'daki, Ankara'daki ünlü yazarlara bel bağlamasınlar. Anadolu dergileri arasında adları bugün de unutulmamış olanlar var.»...

M.Ş. Onaran'dan daha geniş açıyle yanaşan bu sözlerin de yanına ilişmek gerek, ilke olarak... Ancak, yukardaki tüm sözler —bizimkiler de içinde— *edebiyatın tümden toplum yararına işlediği, edebiyatçıların da kendilerini tümden topluma adadıkları varsayımına* dayanmaktadır! Oysa, açık konuşalım, edebiyatçının da birey olarak edebiyattan ve toplumdan beklediği az ya da çok çıkarları (ün, para, boşalma, düşkü v.b.) vardır, çok ya da az haklıdır da bunları istemekte. Birincisi (toplum - edebiyat kurumu ilişkisi) ayrı yasalar gereği *isterken,* —buna «okuyucu» etkeni dersek, bu istem'e de değişik sular karışacaktır—, ikincisi (edebiyatçı - edebiyat kurumu ilişkisi) ayrı yasalar gereği şu ya da bu derecede *verebilecektir.* Araya, bir de «yayımcı» etkenini sokarsak, bu alıp verme daha da karmaşık görünüm kazanacaktır.

Bu üçlü etken karşısında; Kayseri'deki derginin devlet (toplum) malı olduğunu varsayarsak, yukarda düşlediğimiz ölçüde o ilin dergisi olarak çıkmasını isteyebiliriz. Oysa, öyle değil! Ayrıca, hemen her edebiyatçı, bir gün tam olanaklarla donanmış edebiyat merkezine yerleşmek (bir an önce yerleşmek), oradan da hızla önemleşmek ister. Anadolu'da yaşıyorsa; (bugünkü edebiyatımızın genellikle istediği Anadolu konularını elinin altında taşıyor olmakla birlikte), *yetkin biçim*'i de oradan kapacaktır. Oraya gitmek, gidemese de orayla senlibenli ilişki kurmak isteyecektir. Bu ara, orada ya da kendi yöresindeki dergide oralılarla (ünlülerle) bir arada görünmek de hedefi için yararlı olacaktır, oralının o dergi konularına, sorunlarına eğilmesini de sağlayabilecektir... Ayrıca, kendi ilinin doğal milletvekilliğini üstlense bile; sesini, yalnız hemşerilerine değil, tüm yurttaşlara duyurmak zorundadır. Bir ilden böylece merkeze ve tüm ülkeye uzanmak yerine, merkezden tüm ülkeye seslenmek ise birey açısından çok daha kolay, güzeldir...

Diyeceğim; edebiyatın (özellikle ülkemizde) daha güç işleyen iç ve dış çarkları karşısında, Anadolu'lu edebiyatçılardan, kendi yörelerinde kendi kendileriyle kalmalarını kolay kolay isteyemeyiz! Hakkımız yok buna. Bu; kısa dönemde öz'e yönelik başarılı istem olabilirse de, uzun dönemde onların da, özün de tümden kavrulmasına yol açar: Denetimsizlikten, bilgi alışverişi yokluğundan, edebiyatçılıkta da önemli dostluk ilişkilerinden ötürü... Nitekim, çoğu

Anadolu edebiyat dergisi bu darlıkta kaldıklarından kavruk çıkmış, kısa zamanda da sönüp gitmiştir. Merkezle kan bağı kurabilenler ise, uzunca süre yaşamıştır.

En iyisi; *Ozancay*'la öteki Anadolu dergilerinden, merkezle alışverişlerini (edebiyatçı, biçim, konu alışverişini) *tümden kesmelerini istemiyelim*... Ama, kendi yörelerinin, öz-biçim açısından kendileri için de, il ve ülke edebiyatımız için de (edebiyatta özgünlük ve yenilik) önemli olduğunu belirtelim.

Ancak, bu yönde sürekli bir anlaşma olsa, İstanbul/Ankara'ya *edebiyatçı göçü* önlenir mi?.. Önlemese bile, o merkezlerden Anadolu edebiyatı yapma yanlışına «Höt bre!»yi çeker mi?.. Bilmem ki!..

FETHİ NACİ

EDEBİYAT YAZILARI

15 lira

GERÇEK YAYINEVİ